

21. YÜZYILDA GENÇLİK VE İNANÇ EĞİLİMLERİ -II-

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Osman AYDINLI

Doç. Dr. Harun ABACI

Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Doç. Dr. Mahmut YAZICI

Arş. Gör. Dr. Yasin BOSTAN

Arş. Gör. Muhammed Musab GÖKSÜN

Arş. Gör. Huzeyfe KILIÇ

Arş. Gör. Hacer TORAK

Arş. Gör. Hüdanur DEMİR

ilâhiyât 841-2

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

21. Yüzyılda Gençlik ve İnanç Eğilimleri -II-

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Osman AYDINLI
Doç. Dr. Harun ABACI
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA
Doç. Dr. Mahmut YAZICI
Arş. Gör. Dr. Yasin BOSTAN
Arş. Gör. Muhammed Musab GÖKSÜN
Arş. Gör. Huzeyfe KILIÇ
Arş. Gör. Hacer TORAK
Arş. Gör. Hüdanur DEMİR

ISBN 978-625-8301-54-0 (Takım)

ISBN 978-625-8301-56-4 (2. cilt)

1. Baskı: Ekim 2022

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS

Sayfa Düzeni: TAVOOS

Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara

Tel: (0312) 439 01 69

www.ilahiyatyayin.com

editor@ilahiyatyayin.com

satis@ilahiyatyayin.com

www.instagram.com/ilahiyatyayin

İNANÇTA GENÇLİĞİN VÜSATI

Mürsel ETHEM*

Sabri DEMİR**

GİRİŞ

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü'nün işbirliğiyle düzenlediği uluslararası sempozyumun konusunun *21. Yüzyılda Gençlik ve İnanç Eğilimleri* olması anlam ve içerik bakımından önem arz etmektedir. Nitekim çağımızda görülen sosyal, siyasal, iktisadi ve hatta sağlık sorunlarında gençliğin inanç eğilimlerinin önemli bir yer aldığına inanmaktayız ve bu sorunların gençliği farklı inanç akımlarına sürüklediğinin de hepimiz farkındayız. Sempozyumuza atfettiğimiz bu önemin ve konumuzun daha iyi anlaşılması için ilk aşamada inanç, gençlik ve vüsat kavramlarını sözlük anlamları açısından inceleyeceğiz. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'deki anlamlarını değerlendirerek hayatımızdaki ve tarihteki önemleri açısından ayrı ayrı tahlil edeceğiz.

İnanç kelimesi geniş anlamlı bir kavramdır. Sözlüklere baktığımızda bu zenginliği aşağıdaki dört başlık altında ele almamız mümkündür:

1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma.

* Dr. Öğr. Üyesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir, murselethemoglu@pau.edu.tr, 0000-0002-2928-0638.

** Sabri DEMİR, Bağımsız Araştırmacı, sabridemir2007@gmail.com, 0000-0002-0284-5280.

2. Tanrı'ya, bir dine inanma, iman, itikat.
3. Birine duyulan güven, inanma duygusu.
4. İnanılan şey, görüş, öğretisi.¹

İnanç kelimesinin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarına ve yer aldığı bağlama göre de yukarıdaki anlamlarının yanında başka anlamlara da gelebileceğini görmekteyiz.

Arapçada inanç kelimesi anlam bakımından birkaç versiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu anlamlar arasında "iman", "i'tikad", "sıdk", "yakîn" ve "itmi'nân" kelimelerini özellikle belirtmek gerekir.² Arapçada inanç kavramını en iyi şekilde yansıtan kelimenin "iman" olduğunu söylememiz mümkündür. İman kelimesinin sözlük ve asıl anlamı "gönlün huzuru" ve "korkunun bertaraf olması" şeklinde özetlenebilir.³ Kur'an'da "iman" kelimesinin türediği "ن/م/ا - E/M/N" kökü toplam 858 defa kullanılmıştır. Kelimenin yer aldığı bağlam dikkate alınır ise E/M/N kökünün "inanmak, inanç, iman" gibi anlamlarda kullanıldığı görülecektir.⁴

Kısaca *hanif inanç* mefhumunun; hem fertlerin hem de toplumların en etkili, kurumsal-sistemik, değişmez eğitimcisi olduğunu devamlı göz önünde bulundurmamız gerekir.

Genç kelimesinin kökeni Farsça olup "hazine, define" anlam-

¹ İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1998), I/1080.

² Mustafa Sinanoğlu, "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/212.

³ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn muratteben alâ hurûfi'l-mu'cem* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 8/388-389. Ayrıca bk: Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luga* (Mısır: Dâru'l-Mısriyye, 1964), 15/510; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Malâyîn, 1990), 5/2071; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga* (Beyrut. Dâru'l-Fikr, 1979), 1/134; Rağib İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Şam: Dâru'l-Kalem, 2009), 90.

⁴ Ahmet Muhtar Ömer, *el-Mü'cemü'l-mevsûû lielfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm ve kirâetühû* (Riyad: Türâs Yayınevi, 2002), 75. Ayrıca bk: İbrahim Medkûr, *Mu'cemü elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm* (Kahire: el-İdaratü'l-Âmme li'l Mu'cemât ve İhya'it-Türâs, 1989), 1/82-83; Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî, *Kâmûsü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1983), 46; Hasîrîzâde Mehmed Ahmed Muhtâr Elîf Efendi, *en-Nûrû'l-furkân fi şerhi lugati'l-Kur'ân* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 1/150 vd., ElSaid Badawi, - Muhamad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage* (Leyden: Brill Yayınevi, 2008), 50.

larına gelmektedir.⁵ Söz konusu olan kelime Türkçede ise şu anlamlarda kullanılmaktadır:

1. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı.
2. Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan için).
3. Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç.
4. Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy.
5. Yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişi olan (mecaz).⁶

Genç kelimesinin Türkçe kullanımlarına dikkat edilirse kelimeye verilen “Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy” anlamı genci tasvir etmekten ziyade çocuğu tasvir etmektedir ve Kur’an’daki gençliğine yönelik betimlemeler ile örtüşmemektedir.

Genç kelimesinin Arapça karşılığı olarak “yâfi’, mürâhik, fetâ, hadîsu’s-sinn, şâbb” şeklinde; gençlik kelimesinin ise “neş’etün, fütüvvetün, şebîbetün, şebâb” halinde olduğunu görmekteyiz.⁷

Genç ve gençlikle ilgili Kur’an’daki kullanımları “ğulâm, ğilmân, fetâ, fityetün, ibn, ebnâ’, beniyy, büneyy, veled, evlâd, imraateyn, nisâ, belağe eşüddeh, belağe’l-hülûm” şeklinde geçmektedir.⁸ Bu anlamlardan hareketle gençlik döneminin alt sınırının bulûğ çağından itibaren başladığını söyleyebiliriz.

Vüsat kelimesinin kökü “ع/س/ا - V/S/A” şeklinde karşımıza çıkmakta olup, Kur’an-ı Kerim’de toplam 32 defa kullanılmıştır. Söz konusu olan kökün temel anlamı “Genişlik, ferahlık, bolluk, zenginlik” şeklinde özetlenmesi mümkündür.⁹ Kur’an’da

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2006), 284.

⁶ İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük*, I/836.

⁷ Serdar Mutçalı, *Türkçe-Arapça Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2004), 353. Lütfi Karabulut, *Arapça-Türkçe Türkçe-Arapça Lügat*, b.y.: Güven Yayınevi, t.s.), 67.

⁸ Mehmet Bağış, “Kur’ân’da Genç ve Gençlik ile İlgili Kullanılan Kavramların Semantik Açından Tahlili”, *Iğdır International Social Sciences Congress*, ed. Nesrin Güllüdağ vd. (Iğdır: İksad Global Yayınları, 2021), 207.

⁹ el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-ayn*, 2/203. Ayrıca bk: Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mucmelü’l-lüğa* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1986), 925; Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhîtu’l-a’zam*, thk. Abdu’l-Hamid Hinravi (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 2/306; Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ’iki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vücûhi’t-te’vîl*

vüsat kelimesi “mekân ile ilgili olan genişliğe”¹⁰, “durumu tanımlayan genişliğe”¹¹, Kudretle ilgili genişlik ise “herhangi bir görevi ifa için verilen kabiliyetten daha fazla olan kısma”¹² işaret etmektedir.¹³ Ayrıca vüsat kelimesi Allah’ın isminin yanında da kullanıldığını görmekteyiz. Bu ayetler arasında “وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا / Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır”¹⁴, “وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ / Allah kudret ve egemenlikte sınırsızdır, her şeyi bilendir”¹⁵ ayet ve kullanımlarını zikretmemiz mümkündür.

Çalışmamızın başlığı olan *inançta gençliğin vüsatı* demekle gençliğin, fitrî olarak, inancın kıyam bulmasındaki rolünü, gücünü, etkisini ve kapsamını kastetmekteyiz. Vüsat, Allah’ın Vâsi’ isminden türemiş bir sıfat olduğundan konumuzun başlığındaki anlamını Âyetü’l-kürsî olarak bilinen Bakara suresi 2/255. ayetinde geçen “وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ / O’nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.” ile Âmene’r-resûlü olarak bilinen Bakara suresi 2/285-286. ayetlerinde geçen “لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا / Allah hiç kimseye taşıyabileceğinden daha fazlasını yüklemez” ifadelerinde murad edilen tasavvura yakın anlam bulmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere gençlik; hayatın en mukavim olgusal bir unsurudur. Her olgu başlangıç, gelişim ve sonuç itibariyle üç safhalıdır. Kur’an-ı Kerim “kün” emrinden itibaren söz konusu olan bu üç safhayı Zümer suresi 39/6. ayetinde dile getirmektedir:

...يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ...

(Riyad: Mektebetü’l-Ubeykân, 1998), 2/333; Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 8/392; Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, (Beyrut. Risale Yayınları, 2005), 770; Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs* (Kuveyt: et-Türâsü’l-Arabî, 2001), 22/324.

¹⁰ en-Nisa 4/97; el-Ankebût 29/56; ez-Zümer 39/10.

¹¹ el-Bakara 2/236; et-Talak 65/7.

¹² el-Bakara 2/286.

¹³ İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi’l-Kur’ân*, 870.

¹⁴ el-A’râf 7/89, 156. Ayrıca bk.: el-En’âm 6/80.

¹⁵ el-Bakara 2/268.

“...Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor...”¹⁶

Müfessirler bu ayetin yorumunu tıbbi olarak, rahim ve rahim içindeki oluşumlara göre yapmışlardır ve tıbbi bilmeyenler için ayetle ilgili açıklamalar soyut kalmaktadır.¹⁷ Bu olgu rahim dışında ise çocukluk, gençlik ve yaşlılık olarak devam etmektedir. Kur’an-ı Kerim’in anlatımıyla insanın hayatı da böyle bir olgudur ve bu üç aşamadan ibarettir:

... ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لَكُمْ يُعَلِّمُ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا...

“... Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin. ...”¹⁸

Bu üç aşama biyolojik, kronolojik ve mantalite açısından gelişim ve dönüşüm cihetiyle birbirleriyle bağlantılıdır. Bu bağlantının asıl aktif, sistematik, disiplinli, değişmez öğretici-eğiticisi; gençlik ve gençliğin sahip olduğu inançların taşıdığı kültürdür. Belli inançsal kültür sahibi gençlik, insan ve insanlık tarihinin gelişimi kadar dönüşüm ve değişiminde de etkin ve yetkin bir şekil-

¹⁶ Kur’an-ı Kerim Meali, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), ez-Zümer 39/6.

¹⁷ Zeyd b. Alî b. Hüseyin, *Tefsîrû garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Cevâd el-Hüseyinî el-Celâlî (Beyrut: Dâru'l-Va'yi'l-İslâmî, ts.), 350. Ayrıca bk: Mukâtil b. Süleymân. *et-Tefsîrû'l-kebîr* (Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî, 2002), 3/671; Hûd b. Muhakkem el-Hüvvârî. *Tefsîru kitabillâhi'l-azîz* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1990), 4/32; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001), 20/163; Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtîm, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm müsne'den an rasûlillâhi ve's-sahâbeti ve't-tâbiîn* (Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1997), 10/3248.

¹⁸ el-Hac 22/5. Ayetin yorumuyla alakalı bk: Ebü'l-Leys es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 2/386. Ayrıca bk: Muhammed b. Abdillâh İbn Ebû Zemenîn, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîz* (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2002), 3/171; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1995), 728; Ebi'l-Müzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbar et-Timimi es-Sem'ani, *Tefsîru'l Kur'an* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 3/421; Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1989), 5/366; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/177.

de fitrî olarak görev almış ve almaktadır. Gençlik bu görevini en salim bir şekilde gerçekleştirebilmesi, kendini ve toplumu felaha kavuşturabilmesi için hanif bir inancın sahibi olması gerekmektedir. Bu hanif inancın nitelik ve nicelik bakımından en müstakimi aşağıdaki ayetlerde tasrif, tafsil ve tebyin edilmektedir:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

“Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırıcı kurtuluşu ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.”¹⁹

Zâriyât suresinin 51/49. ayetinde “Düşünüp ibret alınız diye her şeyden çift çift (eş/zıt) yarattık” belirtilen esasa binaen; yukarıdaki Şems suresinde de insanda ilham yoluyla takva ve fücurun nasıl tecelli ettiğini görmekte ve tezekkür etmekteyiz. Tezekkür ettiğimizde tezkiyenin nasıl olacağını ele almamız zorunlu olmaktadır. Bu hususta Allah (c.c.) tarih boyunca insanlığa uyarıcı göndermekte gecikmediğini Kur’an-ı Kerim’de şu açıklamalarıyla beyan etmektedir:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

“Nitekim kendi aranızdan, size âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.”²⁰

Kur’an-ı Kerim’in bu beyanına göre, tarih boyunca tüm vahiylerin amacı rehberlik yoluyla insanlığı zulümâttan nura kavuşturmak ve hidayetle buluşturmak olmuştur. Bunun için de Kur’an doğru yolda olanları her zaman müjdelemiş ve doğru yola teşvik etmiş, yanlış yola sapacakları da akıbetlerinin kötü olacağı vesilesiyle uyarılmış ve bu yanlış yoldan uzaklaşmaları için yol gösterici tavsiyeler sunmuştur. Kur’an-ı Kerim insanlık tarihinin bir tekerrürden ibaret olduğuna işaret ederek geçmişte yaşanan

¹⁹ eş-Şems 91/7-10.

²⁰ el-Bakara 2/151.

olaylara sık sık atıfta bulunup ders çıkarmamızı istemektedir. Kur'an'da dile getirilen kıssalarda özellikle gençlerin yetişme ortamları, psikolojisi, inançları, mücadeleleri, sadakatları, davranış ve anlayışları üzerinden örnekler verilerek bu tutumları tarih boyunca mücazat ve mükâfat bakımından değerlendirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in vurguladığı yaratılıştaki çift ve zıtlık mevcudiyetinin her şeyde olduğu gibi özellikle gençlik üzerinde de müspet ya da menfi olarak en etkin şekilde seyredip tezahür ettiğini görmekteyiz:

Bu hususta mükâfat ve mücazat bakımından, Kur'an-ı Kerim'in anlattığı; tarihin şahit olduğu ilk iki genç Habil ve Kabil kardeşleridir. Allah (c.c.) bu iki kardeşi kurban vasıtasıyla imtihan etmekte; bu imtihanı başarı ile geçen Habil sonraki nesillere takvayla nefsi tezkiye olmuş iyi örnek olarak takdim edilirken, Kabil fücra yenik düşmüş, haktan sapmış ve neticede kötü bir örnek olarak gösterilmektedir.²¹

Gençliğin inancına tesir eden müspet ya da menfi davranışların tasviri ve tasnifi açısından Yusuf suresini başlı başına ele alıp incelememiz mümkündür. Surenin girişinde Hz. Yusuf'la üvey kardeşleri arasındaki sevgi kıskançlığının yol açtığı neticeleri müspet ve menfilik cihetiyle sure boyunca görüyoruz. Hz. Yusuf bu surede olumlu bir gençlik modelini temsil ederken; kardeşleri, Hz. Yusuf'u satın alan melik, melikin hanımı, melikin hanımının aşkını dedikodu eden diğer hanımlar, Yusuf (a.s.)'ın hapisane arkadaşları inançlarıyla birlikte hem müspet hem de menfiliği temsil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İbrahim'le alakalı kıssalarda, kendisine Hak tarafından hibe edilmiş hüccetle batılla mücadele ederek hanif inanca nasıl ulaştığı zikredilmesi, müspet gençlik tipleme-

²¹ Mukâtil b. Süleymân. *et-Tefsîrû'l-kebîr*, 1/468 vd. Ayrıca bk: Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/317; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002), 4/48; Ebû Muhammed Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye* (B.A.E.: Câmiatü's-Şârika, 2008), 3/1675; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/29.

mize örnek olacak vurgulamalar sergilenmektedir. Bunlar arasında putlara tapınmaya karşı çıkararak tevhit inancını hüccetle anlatmaya çalışması, putlara tapanlarla mücadelesi, itibar edilmesi elzem olan örnek bir gençlik vüsatıdır.

Hz. Musa (a.s.)'ı ve hatta diğer peygamberleri de - zikreden ayetlerden anlaşıldığı üzere Allah-ü Teâlâ İlâhi muradının gerçekleştirilmesi için peygamberlerini - genelde gençlik yaşlarında vahyi ile şereflendirmiştir. Musa (a.s.) ve ona inananlar bu İlâhi murada sadakatleriyle dünya ve ahiret felah ve saadetlerine ermişlerdir. Firavun zulmünden kurtulmak için Medyen'e giden Hz. Musa'nın şu duasına “رَبِّ اِنِّي لِمَا اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَاقْبَلْ” /*Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım*” muciben kısa sürede Allah'ın onu iş ve eş sahibi kılması, inancına sadakati, ona dünya ve ahiret saadetini getirmiştir.²²

Yukarıda mahdut bir şekilde verdiğimiz bu örneklerin yanında Hz. Meryem, Hz. Lokman, Hz. Davut, Ashab-ı Kehf gibi zikredilen diğer vahye muhatapların kıssaları; inançta gençliğin müspet ve menfi vüsatını bildiren birçok örnekler mevcuttur. Çalışmamızın ilerleyen sayfalarında anketimizdeki veriler değerlendirilerek yeri geldikçe bu şahsiyetlerin mücadeleleri hakkında örnek alınması gereken yönleri değineceğiz.

Ahsen-i takvîm üzere yaratılmış insanoğlunun bu vasfının en kavim dönemi gençlik dönemidir. Dolayısıyla hayatlardaki olumlu ve olumsuz bütün tezahüratların faili ve hamili gençlik ve gençliğin sahip olduğu inançtır. Bu varsayımımızın önemine binaen çağımızdaki gençliğin sahip olduğu inanç ve inanç eğilimlerini, onların beslendiği kültürel ortamlarına paralel olarak sebepleriyle birlikte tespit etmek için bu anket çalışmamızı kaleme aldık. Çalışmamızın neticesinde katılımcıların kendi özgür iradeleriyle günümüz gençliğinin inanç konusundaki tercihlerini, yaşadıkları kültürel ortamları ve Kur'an-ı Kerim hakkındaki

²² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/246. Ayrıca bk: Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 3/363.

bilgi ve görüşlerini tespit ettik. Katılımcıların kendileri, çevreleri ve Kur'an-ı Kerim hakkında elde ettiğimiz verileri kendi gözlemlerimiz ve yorumlarımız eşliğinde değerlendirdik.

Özet kısmında da belirttiğimiz gibi bu anket çalışmamız üç ana başlık ve toplam otuz sorudan oluşmaktadır. Anketimize toplam 350 kişi katılmıştır.

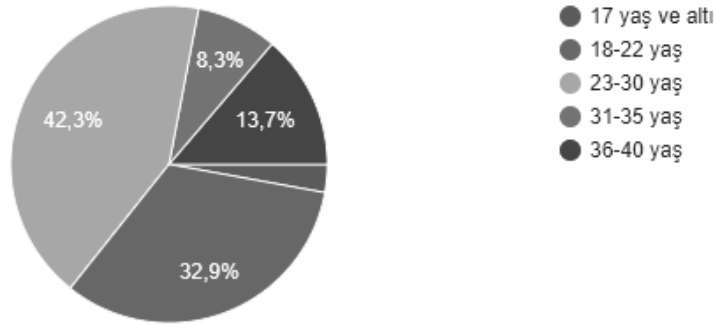
Sorduğumuz sorulara doğru veya yanlış verilen cevaplar ya da cevapsızlık, bizler için bir anlam taşımakta, katılımcının durumundan bize muhakkak bir haber vermektedir. Biz bu bilinçten hareketle anket verilerini tek tek ele aldık, yorumladık. Yeri geldikçe her sorumuzun altında soruyu sorma sebebini kısaca açıklamaya çalıştık.

1. Ankete Katılanın Kimlik Bilgileri

Birinci başlık altında katılımcıların kültürel kimlik bilgilerini tespit etmek amacıyla toplam on soru sorduk. Anketimizin hedefi genç kitle olduğu için çalışmamızda yaş sınırı getirdik. Üst yaş sınırı 40, alt yaş sınırı ise 17 yaş ve altında olan katılımcılardır.

1. Soru: Yaşınız Kaç?

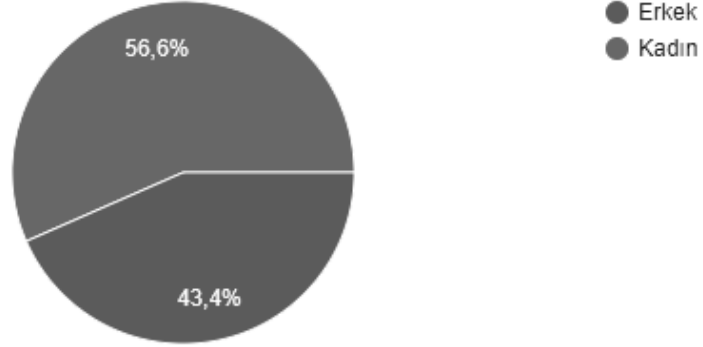
350 yanıt

Katılımcılar arasında en çok 23-30 yaş (%42,3) olduğunu görmekteyiz. En az katılımcı sayısı 17 yaş ve altında (10 kişi / %2,9) olduğunu görüyoruz. Grafiğimizde dikkatimizi çeken; 18-30 yaş arasında katılımcılar oranının yüksek, 30 yaş sonrası ve 18 yaş altında olan katılımcıların oranının düşük olmasıdır. Bu veriler bize gençlerin, inançların seyri üzerindeki vüsatını gösteriyor.

2. Soru: Cinsiyetiniz Nedir?

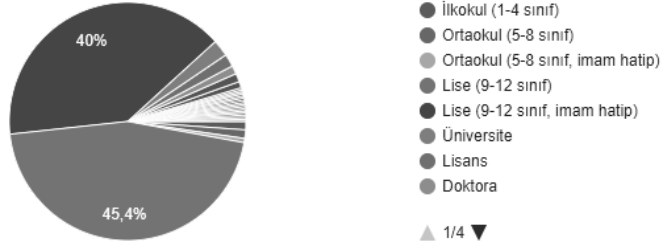
350 yanıt

Grafikteki katılımcıların cinsiyet yüzdesindeki kadınlar lehine olan fark (198 kişi) bize inançla duygusallığın arasında paralel bir bağlantı olduğunu gösteriyor. Kadınlardaki duygusallık fazla olduğundan inanç konusunda da erkeklere nazaran inanç üzerinde düşünsel olarak daha çok yoğunlaştıklarını ima etmektedir.

3. Soru: Üniversite Öncesi Eğitimin Durumunuzu Belirtiniz

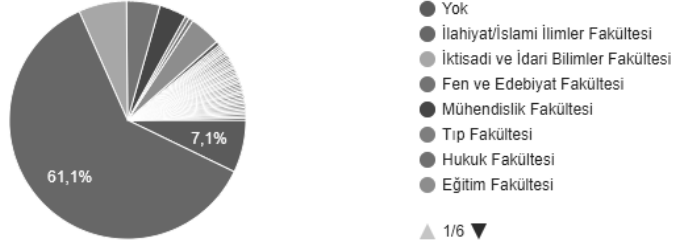
350 yanıt

Ankete katılanların üniversite öncesi eğitim durumlarının hakkındaki sorumuza %40 kişinin imam hatip mezunu olduklarını; %45,4 kişinin ise diğer lise mezunları olduğu görülmektedir. %14,6 ise cevap şıklarından geriye kalanları seçmişlerdir.

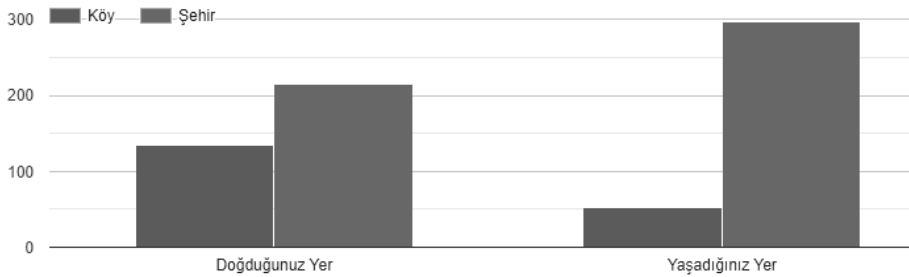
4. Soru: Üniversite Eğitim Durumunuz?

350 yanıt

Bu ve üstteki sorumuzun amacı eğitim düzeyinin ve alanının inanç üzerindeki etkileyciliğini nitelik ve nicelik bakımından görebilmek içindir. Anketimize katılanların %61,1 İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde eğitim aldıklarını/almakta olduklarını görmekteyiz. Katılımcıların %7,1'i ise üniversite eğitimi almadıklarını beyan etmişlerdir. Geriye kalan %31,8'in; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (%6,6); Fen ve Edebiyat Fakültesi (%4,6); Mühendislik Fakültesi (%3,7); Eğitim Fakültesi (%4,3) ve diğer fakültelerden mezun oldukları görülmektedir.

5. Soru: Doğduğunuz ve Yaşadığınız Yeri Belirtiniz

Bu soruyu sormamızdaki amaç doğdukları ve yaşadıkları ortamların kişilerin inançları üzerindeki belirleyiciliğini ve aynı za-

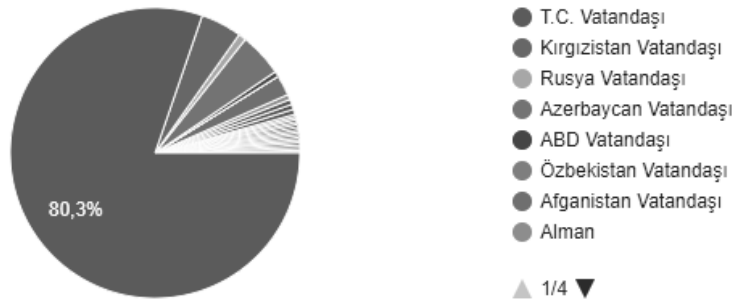
manda çevrelerinden etkilenen bu kişilerin inançları rehberliğiyle nasıl hareket ettiklerini değerlendirmek içindir. Katılımcılar arasında %38,57 kişinin köyde, geriye kalan %61,43 kişinin ise şehirde doğdukları; %15,14 katılımcının köydeki yaşama devam ettikleri, %84,86 kişinin ise şehirde kaldıkları gözlemlenmektedir. Grafikteki verilere göre %23,43 köyden şehre göç olmuş, böylece şehirde doğanların oranı %61,43'e eklenerek şehirde yaşayanların oranı %84,86 olmuştur.

Ancak şehirden köye de dördü kadın dokuz katılımcının göç ettiğini görmekteyiz. Bu katılımcılar arasında sadece bir bekâr bayanın üniversite eğitimini almadığı görülmektedir. Geriye kalan 5 katılımcının İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi, 3 katılımcının her biri ise Fen ve Edebiyat, Mühendislik ve Eğitim Fakülteleri öğrencileri veya mezunları oldukları görülmektedir.

İnanç bakımından 8 kişinin Müslüman olduğu, Eğitim Fakültesi mezunu bir bekâr erkeğin deist olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar arasında yaş oranı genel olarak 23-30 şeklinde olduğunu belirtmemiz gerekir.

6. Soru: Uyuşgunuzu Belirtiniz

350 yanıt

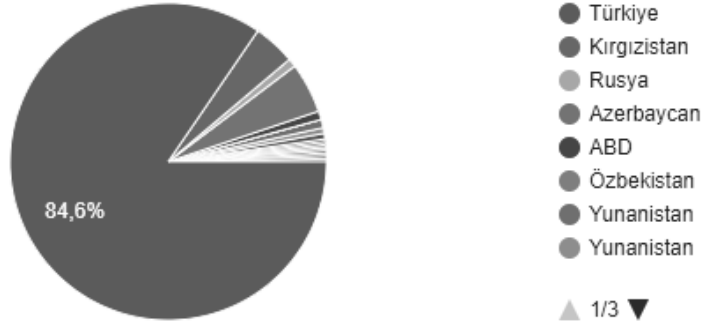

Katılımcıların çoğunun (%80,3) Türkiye vatandaşı, %4,9 Azerbaycan, %4,9 Kırgızistan, %2,3 Afganistan olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber az miktarda Rusya, ABD, Almanya, Suriye, Yunanistan, Kazakistan, İtalya, Balkan ülkeleri (Kosova), Belçika, Türkmenistan, Batı Trakya, Avar gibi çeşitli milletlerden katılım sağlanmıştır.

Katılımcıların uyruğunu sormamızın sebebi mensup oldukları uyruğun inançları üzerinde etkileyici tesiri olup olmadığını gözlemlemek içindir. Bu gözlemlemeyi yaptığımızda ana dili Rusça olan boşanmış bir bayanın (36-40 yaş) Budist, anadili Türkçe olan Yunanistan vatandaşı bekâr bir kadının (18-22 yaş) ateist ve anadili Türkçe olan Kırgızistan vatandaşı bekâr bir erkeğin (23-30 yaş) deist olduğunu görüyoruz. Geriye kalan anadili Türkçe 7 bekâr Türk vatandaşının da (bir kişi 17 yaş altında, 3 kişi 18-22 yaş, 3'ü de 23-30 yaş) dördü deist, ikisi ateist ve biri Hristiyan oldukları görülmektedir. 17 yaş altındaki katılımcı hariç hepsi yükseköğretim tahsillidir. Özellikle Budist olduğunu söyleyen bayan olmak üzere dört kişi İlahiyat/İslami İlimler Fakültesinde okuduklarını, biri ateist diğer ikisi deist olduklarını bildirmişlerdir.

7. Soru: Şuan Bulunduğunuz Ülke

350 yanıt

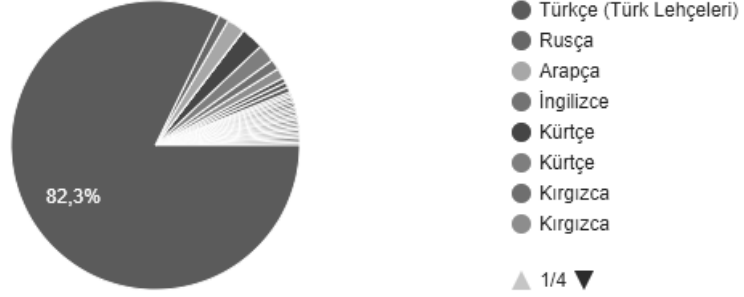
Katılımcıların %84,6'sının Türkiye'de, %5,1 Azerbaycan'da, %4,3 Kırgızistan'da, geriye kalan %6'sı da Rusya, ABD, Yunanistan, Almanya, Afrika, İtalya, Kosova, Belçika ve Kazakistan gibi ülkelerde oturmaktadırlar. Anketteki yüzde dikkate alındığında elde ettiğimiz veriler ve bu minvalde yapacağımız yorumlar ağırlıklı olarak Türkiye gençliğinin inanç ve inanç eğilimlerinin göstergesi olacaktır.

Türkiye'den 296 katılımcının 7'sinden 4'ü deist, 2'si ateist ve 1 kişi Hristiyan inancına sahip olduklarını bildirmişlerdir. Kırgızistan'dan 15 katılımcının 1'i deist, Yunanistan'dan 5 katı-

lımcıdan 1'i ateist ve Rusya'dan da 3 katılımcıdan 1'i Budist olduklarını söylemişlerdir.

8. Soru: Ana Diliniz Nedir?

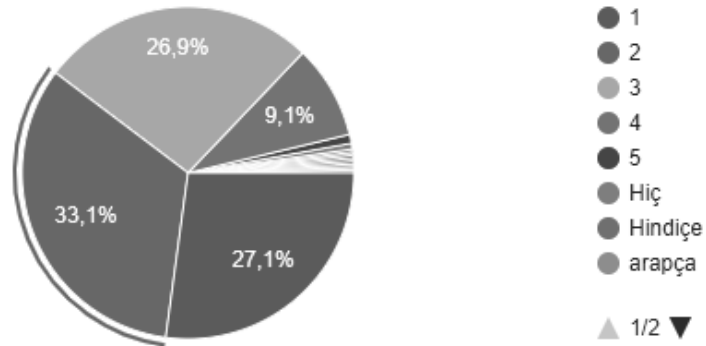
350 yanıt

Katılımcıların %82,3'ü ana dillerinin "Türkçe (Türk Lehçeleri)" şıkını cevapladığını görmekteyiz. Bununla beraber %4,2 katılımcı Türkçe lehçeleri olarak kabul ettiğimiz Kırgızca, Özbekçe, Azerice ve Türkmenceyi ana dilleri olarak işaretlemişler. Bunları da Türkçe diline eklediğimizde ana dili Türkçe (Türk Lehçeleri) olanların oranı %86,5'i bulmaktadır. Geriye kalan %13,5 katılımcıların ana dili Arapça, Farsça (Kürtçe, Tacikçe, Darıca, Peştuca) olduklarını belirtmişlerdir.

9. Soru: Kaç Dil Biliyorsunuz?

350 yanıt

Katılımcılar arasında %27,1'in bir, %33,1'in iki, %26,9'un üç ve %9,1'in dört dil bildikleri belirtilmiştir. Geriye kalan %3,8

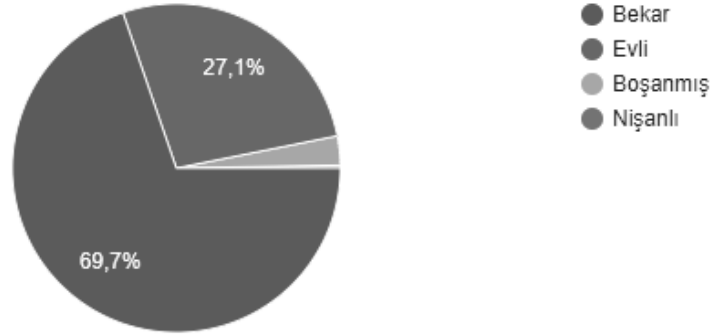

katılımcılar diğer seçeneği seçerek farklı cevaplar verdikleri gözükmektedir. Alınan cevaplar yakından incelendiğinde 3 kişinin beş, 1 kişinin altı, başka bir katılımcının ise yedi dil bildiği görülmektedir.

Deist inancına sahip olanlardan 3 tanesi iki, 1 tanesi üç ve bir tanesi de dört dil bildiklerini beyan etmişlerdir. 3 ateist her biri ayrı ayrı bir, iki ve dört dil bilmektedir. Budist olan iki, Hristiyan olan da bir dil bilmektedir.

10. Soru: Medeni Haliniz

350 yanıt

Grafikten de açıkça görüldüğü gibi katılımcıların %69,7'si bekâr; %27,1'i evli; %2,9'u ise boşanmış olduklarını görmekteyiz. Sadece bir katılımcı nişanlı olduğunu söylemiştir.

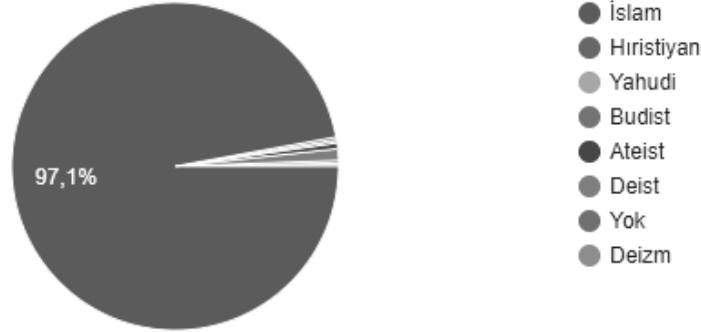
Boşanan 10 kişiden 3'ü erkek, 7'si bayandır. Bir Budist bayan hariç, diğerlerinin inancı İslam'dır. Boşananlardan biri erkek, biri Budist kadın 2'si köyde, diğerleri şehirde oturmaktadır. Boşananlardan Budist dâhil 6'sı İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi eğitimlidir. Diğerlerinin ise İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi mezunları olduklarını görmekteyiz. Boşananlardan ikisi hariç (23-30 yaş ve 31-35 yaş) 8 kişi 36-40 yaşlarındadırlar.

2. Ankete Katılanın Kendi ve Çevresiyle İlgili Sosyal ve İtikadî İnanç Eğilimlerini Değerlendirmesi

Çalışmamızın birinci bölümde katılımcıların inanç ve inanç eğilimlerini besleyip ve etkileyeceğini varsaydığımız kültürel kaynakları tespit ettikten sonra bu katılımcıların kendi ve çevreleriyle ilgili sosyal ve itikadî inanç eğilim ve eylemlerini değerlendirebilmek için katılımcılarımıza on bir soru daha sorduk.

1. Soru: İtikadi Olarak İnanç Mensubiyetiniz Nedir?

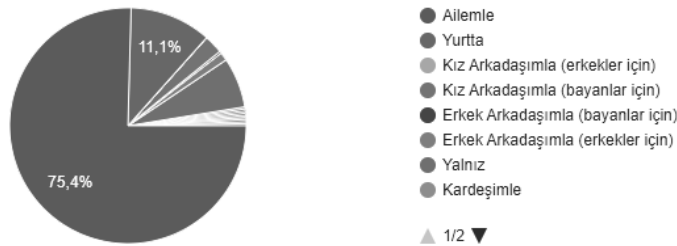
350 yanıt

Katılımcıların neredeyse tamamı (%97,1/340 kişi) İslam dinine mensup olduklarını belirtmişlerdir. Diğerleri ise Hıristiyan (%0,3/1 kişi), Budist (%0,3/1 kişi), Ateist (%0,9/3 kişi) ve Deist (%1,5/5 kişi) inançlarına mensup olduklarını bildirmişlerdir. Anketimize katılanlar arasında Yahudi dinine mensup kimsenin bulunmadığı saptanmıştır.

2. Soru: Kiminle Yaşıyorsunuz?

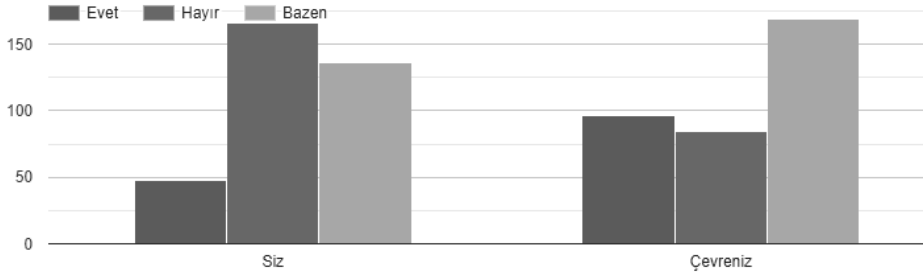
350 yanıt

Katılımcıların %75,4'ü ailesiyle beraber kaldıklarını belirtmişlerdir. Yurtta kalanlar %11,1, yalnız kalanlar ise %6,9 şek-

lindedir. Anket verilerine göre erkekler arasında hiçbiri kız arkadaşıyla kalmadığı belirtilmektedir. Bayanların %2,6'sı bayan arkadaşlarıyla, %0,3 (Budist olduğunu belirten bir bayan) erkek arkadaşıyla kaldıklarını belirtmişlerdir. Erkek arkadaşlarıyla kalan erkeklerin oranını %1,1 olarak görüyoruz. Geriye kalanların ise farklı ifadelerine rağmen genelde aile ve yurttaki kaldıklarını değerlendirmemiz mümkündür. Katılımcıların ekseriyeti Müslüman oldukları ve Türkiye'den katıldıklarından dolayı grafiğe olumlu bir tablo aksettirilmiştir. Ancak anketimize yanılmayan, hepimizin gözlemlediği gibi ve ülkemizde 2013 yılında da siyasetin gündemine düşen²³ kız ve erkek öğrencilerin aynı evlerde kalmaları milli değerlerimizle örtüşmeyen, onlarla zıtlaşan çeşitli inanç ve inanç eğilimi hamillerinin sayısının giderek arttığı bir göstergesi olarak değerlendiriyoruz. Gençlerin bu tercihi aynı zamanda diğer dinlerin vahiy değerleriyle de örtüşmemektedir.²⁴

3. Soru: Siz ve Çevreniz Moda takip eder misiniz?

Katılımcılar arasında kendi hakkında bilgi verenlerin %13,71'i (48 kişi) modayı takip ettiklerini; %38,85 (136 kişi) bazen takip ettiklerini, geriye kalan %47,44'ü (166 kişi) modayı takip etme-

²³ Haber Türk, "Kız ve erkek öğrenciler aynı evde kalabilir mi?" (Erişim 4 Eylül 2022).

²⁴ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bk: Salim Öğüt, "Mahrem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/388-389.; Sorularla İslamiyet, ""Bir kadın ve bir erkek yalnız kalırsa üçüncüsü şeytandır." hadisini açıklayabilir misiniz?" (Erişim 4 Eylül 2022).

diklerini bildirmişlerdir. Modayı devamlı takip edenlerle bazen takip edenlerin toplamı %52,56 oranını oluşturmaktadır.

Katılımcıların modayı takip konusunda çevreleri hakkında verdikleri bilgide ise, modayı takip edenlerin %27,42 (96 kişi), bazen takip edenlerin %48,28 (169 kişi), takip etmeyenlerin ise %24,30 (85 kişi) oranında oldukları bildirilmiştir. Modayı devamlı takip edenlerle bazen takip edenlerin toplamı %75,70 oranını oluşturmaktadır.

Bu veriler dikkatlice incelendiğinde katılımcıların yarısından çoğunun (%52,56) bizatihi modayı takip ettiklerini beyan etmişlerdir. Buna makabil katılımcıların gözlemlerine göre ise çevrelerindeki insanların %75,70 oranında modayı takip ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu veriler bize şu gerçeği ortaya koymaktadır: katılımcılar modayı takip etmeme konusunda kendilerine pozitif bakmakta, çevrelerini değerlendirirken de negatif yaklaştıklarını görmekteyiz.

İtalyanca kökenli olan moda kelimesi Türkçede temel olarak üç anlama gelmektedir:

1. Değişiklik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik: *Uzun etek modası. Saç modası.*
2. Belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük: *Köy romanı modası.*
3. Sıfat. Geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olan: *Moda şapka. "Moda sandığımız birçok şeylerin hayatın kendi bünyesinden geldiği anlaşılır." - A. H. Tanpınar.²⁵*

Yukarıdaki her üç tarifte de modanın, hayatın bütün katmanlarında *geçici bir yenilik özentisi ve düşkünlüğü* anlamlarını taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu durum kanaatimizce üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur.

Mevcuttaki her bir kavramın fonksiyonel olarak çift ve zıt yaratılması hikmeti bize moda kavramının da böyle ikilemli işlevsel anlam taşıdığını düşündürmektedir. Bu hakikatten hareketle modanın inançtaki olumlu ya da olumsuz etkilerini görmekteyiz.

²⁵ İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük*, 2/1573.

Olumlu moda: İslam'a uygun düşen, toplumun İslamî örf ve adetleriyle örtüşen, bunları koruyan ve etkinleştirendir. Moda hayatın her safhasında etkileşim, değişim ve dönüşüme yol açarak etkisini göstermektedir. Günümüzde ise bu etkisini daha çok gençler üzerinden; giyim-kuşam, yemek-içmek, çeşitli sosyal ilişkiler ve benzeri hususlarda, tesir yoluyla inançları tahrip ederek kendini göstermektedir. Özellikle giyim-kuşam hususunda Allah (c.c.) peygamberimiz (s.a.s.)'ın eşlerine hitabı vesilesiyle insanlara da şöyle buyurmaktadır:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

أَمَّا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“(Ey Peygamber’in hanımları!) Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”²⁶

Bu ve diğer ayetler²⁷ mucibince özellikle inananların giyim-kuşamları belirli kıstaslara bağlanmıştır. İslam’dan önceki dönemlerde olduğu gibi açılıp saçılmamayı emreden Ahzab suresi 33/33. ayet günümüzdeki insanlar için de giyim-kuşam konusunda önemli bir ölçüt mahiyetindedir. Bu ve benzeri ayetlerin özellikleri müminlere hayatın her safhasında tercihte bulunurken işaret ettiği görevleri yerine getirilmesine yardımcı olan moda, modacılar ve moda takipçilerinin inançlar üzerindeki tesirini olumlu görüyoruz.²⁸

Olumsuz moda ise uygulamalarda İslamî şart ve kıstasları ölçü almayan, tanımayan, tanıdığı halde icap eden hassasiyeti göstermeyen ve böylece örf ve adetleri tahrip edendir. Günümüzde

²⁶ el-Ahzâb 33/33.

²⁷ el-Ahzâb 33/59, en-Nûr 24/31, 60.

²⁸ Konuyla alakalı bazı yorumlar için bk: Muhammed el-Mekkî en-Nâsirî, *et-Teyisîr fi ehâdîsi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1985), 5/126; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 6/349; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Riyad: Daru Âlemü'l-Kütüb, 2003), 14/179.

müzde bize sunulan modayı İslam'ın ortaya koyduğu kurallara ve sünnet-i seniyyeye göre kıyasladığımızda, bu modanın riyakârlık, dalkavukluk, tasannu, nifak ve münafıklıkla tezyin ve telkin edildiğini görüyoruz. Bu bağlamda önemli bir hususa dikkat çekmekte yarar vardır: Müslümanların kendilerine mahsus bir modası/hayat tarzı olması doğaldır ve hatta gerekmektedir. Bu hususta tezimizi daha iyi açıklayacak bazı hadislere yer vermek yerinde olacaktır:

مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

“Kim hangi kavme benzerse o da onlardandır.”²⁹

ليس مِنَّا مَنْ تَشَبَهَ بغيرنا، لا تَشَبَّهُوا باليهودِ ولا بالنصارى، فَإِنَّ تَسْلِيمَ الْيَهُودِ الْإِشَارَةُ بِالْأَصَابِعِ، وتَسْلِيمَ النَّصَارَى الْإِشَارَةُ بِالْأَكْفِ.

“Bizden başkalarına benzemeye çalışanlar bizden değildir. Yahudi ve Hıristiyanlara benzemeyin, çünkü Yahudilerin selamlaşmaları parmak işaretiyledir. Hıristiyanların selamlaşmaları ise el ile işaret etmekten ibarettir.”³⁰

Bu demektir ki bir Müslümanın hayat tarzı/modası Kur'an'ın ahkâmına ve Resûlullah'ın sünnetine (ki sünnet kelimesi aynı zamanda bir hayat tarzı demektir) aykırı olmamalıdır. İslam'a aykırı sunulan hayat tarzlarını benimsemek ya da taklit etmek imanî bir hastalıktır. Bu tür taklitçilik imanı zulmetle tehdit ve tahrip eder. Sonuç olarak iman ve amelde farklılaşmalara, fikri-ahlaki yozlaşmalara, böylece birçok tercihlerde çeşitli saplantılara yol açar. Bu saplantılar giderek alışkanlık ve huy haline gelir. Zamanla moda severlerle modacılar aynı zihniyeti paylaşmaya başlarlar ve hayatlarını aynı şekilde idame ettirirler.³¹ Modanın bu olumsuz tesiri günümüzde de olduğu gibi en çok gençler üzerinde görülmektedir. Öyle ki günümüzde bazı

²⁹ Ebû Dâvûd Süleymân es-Sicistânî, *es-Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd, (Sayda: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Libâs” 31 (No. 4031).

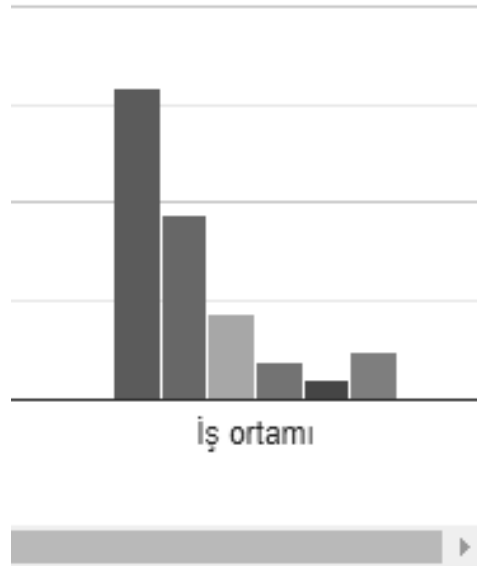
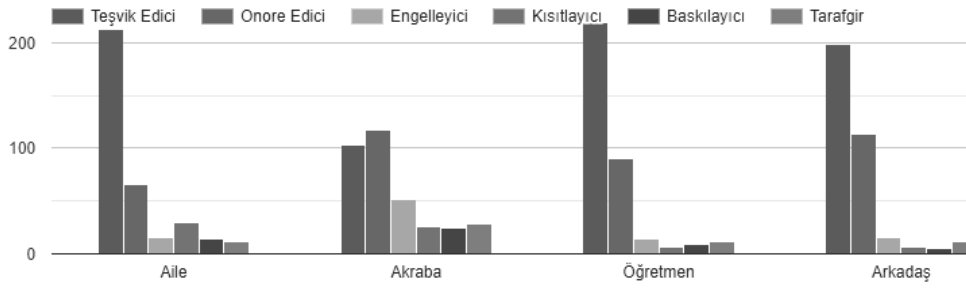
³⁰ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebir*, Thk. Beşşâr İvad el-Ma'rûf, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996), “El İle İşaret Edilerek Selam Alınır Verilmez” 7 (No. 2695).

³¹ Sorularla İslamiyet, “Moda” (Erişim 4 Eylül 2022).

gençlerin kılık-kıyafet, yemek-içmek, gezmek-dolaşmak, konuşma tarzındaki tercihleri alışılmışın dışında, örf adetlere aykırı gözükmektedir.³²

Şimdiye kadar yaptığımız müspet ve menfi değerlendirmeler, moda kavramının bizatihi kendisiyle ilgilidir; moda faillerini ve tutkunlarını kapsamamaktadır.

4. Soru: Çevrenizin size karşı davranışlarını genelde nasıl değerlendirirsiniz?

³² Konuyla alakalı bk: Serap Dengin- Fatma Koç, "Kültür Endüstrisi Bağlamında Moda ve Gençlerin Modayı Kullanma Durumları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2016), 203-222; Sevgi İci, *Gençlerin Kıyafet Tercihleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Cumhuriyet Üniversitesi Örneği)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 113; Sona Rzayeva, "Küreselleşmenin Kültürel Akışları ve Somut Olmayan Kültürel Miras Üzerindeki Etkileri", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 13/29 (Mart 2020), 33-52.

Bu sorudaki amaç aile, akraba, öğretmen, arkadaş ve iş çevrelerinin insanlarda inancın oluşumunda etkili rol oynadığına inandığımızdan dolayıdır.

Katılımcıların çoğunluğu çevrelerinin kendilerine karşı davranışlarını teşvik edici ve onore edici olarak olumlu değerlendirmekte, olumsuz davranışların oranı ise şu şekildedir:

–Aile içinde katılımcıya karşı 16 kişi engelleyici, 29 kişi kısıtlayıcı, 14 kişi baskılayıcı, 12 kişi tarafgir,

–Akraba içinde katılımcıya karşı 51 kişi engelleyici, 26 kişi kısıtlayıcı, 25 kişi baskılayıcı ve 28 kişi tarafgir,

–Öğretmen içinde katılımcıya karşı 14 kişi engelleyici, 7 kişi kısıtlayıcı, 9 kişi baskılayıcı ve 11 kişi tarafgir,

–Arkadaş içinde katılımcıya karşı 16 kişi engelleyici, 6 kişi kısıtlayıcı, 5 kişi baskılayıcı ve 12 kişi tarafgir,

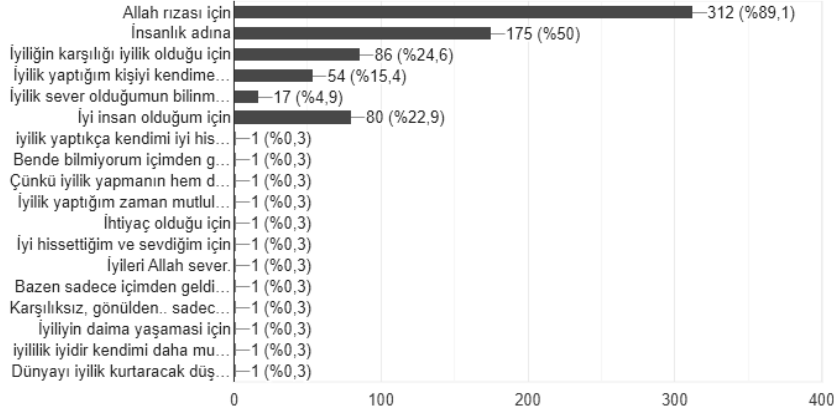
–Ve İş ortamı içinde katılımcıya karşı 44 kişi engelleyici, 19 kişi kısıtlayıcı, 10 kişi baskılayıcı ve 24 kişi tarafgir davranıldığı dile getirilmiştir.

Elde ettiğimiz verilerden şu neticeyi çıkarmak mümkündür: katılımcılarımız genelde akraba hariç diğer çevrelerini teşvik ve onore edici bulmuşlardır. Bu durum; katılımcıların söz konusu olan çevrelerle, sosyal ilişkileriyle birlikte inançlarının da aynı paralelde seyrettiğini gösterir. Çünkü dikkat edilirse insan, zikrettiğimiz ortamlar arasında akraba ve aile hariç, diğerlerini inanç ve ideolojisine göre tercih etme imkânına sahiptir. Bu yüzden tercih edebilecekleri çevreleriyle uyum içerisinde olduğunu görüyoruz. Katılımcıların en çok yaşadığı olumsuz ilişkilerin; ortam seçme hakkına sahip olmadıkları akraba çevresinde (130 kişi) yer aldığını görüyoruz. Bu durum; yakın akraba topluluklarının sosyal ilişkiler ve inançları arasında belirli farklılıklar, tartışmalar ve kopuklukların olabileceğini göstermektedir.

5. Soru: Hangi sebeple iyilik yaparsınız?

350 yanıt

İyiliğin makbulü karşılık beklenmeksizin, Allah rızası için yapılan iyiliktir. Bu soruyu sormakla amacımız; katılımcıların inançlarının gereği mi, yoksa sırf dünyevi bir beklenti için mi iyilikte bulduklarını tespit etmektir.

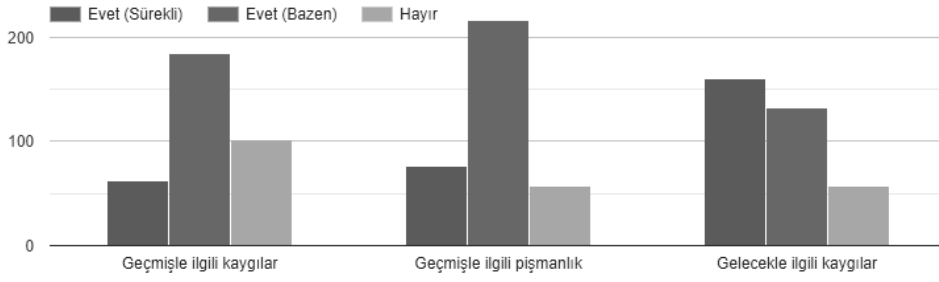
Katılımcılar arasında 312'si (%89,1) diğer seçeneklerle beraber iyiliği "Allah rızası için" yaptıklarını belirtmişlerdir. 126 kişi sadece "Allah rızası için" iyilik yaptıklarını dile getirmişlerdir. Bu veriler bize İslam eğilimli düşündüklerini ve tercih yaptıklarını göstermektedir.

Katılımcılar arasında 17 kişi (%4,7) "İyiliksever olduğumun bilinmesi için" şikkını da işaretlemiş bulunmaktadırlar. Verilerin ayrıntılı taramasında 17 kişi arasında sadece biri (Budist) İslam inancına sahip değildir. Geriye kalan 16 Müslümanın bu cevapları; inançlarına enaniyet ve riya karıştırdıklarının göstergesidir.

Bu sorumuzun cevap şıkları arasında yer alan "İyiliksever olduğumun bilinmesi için" tercihinde bulunan 7 kişi hariç, diğer tercihlerin "Allah rızası" şikkıyla beraber yapıldığı takdirde bu seçeneklerin olumlu olduğunu değerlendirmemiz mümkündür. Ancak bu tercihler "Allah rızası" şikkıyla beraber yapılmadığı takdirde, katılımcıların iyilik yapma hususunda yanlış ya da noksan bilgi ve inanç sahibi olduklarına delalet eder.³³

³³ Halil İbrahim Bulut, "Semavi Dinlerin Ortak Ahlak Değerleri ya da Evrensel Değerler", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (May 2015), 72 vd.

6. Soru: Geçmiş ve Gelecekle İlgili Kaygılarınız ve Pişmanlığınız Var Mı?

A'raf suresi 7/17. ayetinde de belirtildiği gibi, şeytan insanlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından vesvese vererek sokulacağını vaat etmiştir. Neticede insanlara Allah'ı unutturarak, Allah'ın bu insanların çoğunu şükreden kimseler olarak bulamayacağını söylemiştir.³⁴ Bu ayette şeytanın ifadesinde geçen “ön” ve “arka” kavramını “gelecek” ve “geçmişle” özdeşleştirerek katılımcımızın geçmiş ve gelecekle ilgili hayal kurarken hangi duygular taşıdıklarını görebilmek için sorumuzu sorduk.³⁵

Katılımcılar arasında 63 kişi geçmişle alakalı sürekli kaygılı, 185 kişi bazen kaygılı olduklarını, 102 kişi ise böyle bir problem-den mustarip olmadıklarını bildirmişlerdir.

Geçmişle ilgili pişmanlığın yaşanıp yaşanmaması sorumuza 77 kişi evet, 216 kişi bazen, 57 kişi ise hayır cevabını vermişlerdir.

Gelecekle ilgili kaygıların katılımcılar arasında daha çok olduğunu görmekteyiz: 160 kişi sürekli kaygı içerisinde olduğunu, 133 kişi bazen kaygılandığını ve sadece 57 kişi ise kaygı duymadığını belirtmiştir.

Grafikteki veriler gençliğin öz geçmişlerini değerlendirmeleri ve özellikle gelecekle ilgili beklentileri hususunda ekseriyetle teslimiyet içinde değil kaygılı olduklarını görüyoruz. Bu tabloya göre gençliğin hayal dünyalarının karamsar olduğunu, bu dün-

³⁴ el-Haşr 59/11-24.

³⁵ Ayetin yorumuyla alakalı bk: Ahmet Mustafa el-Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî* (Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1946), 8/115; Muhammed Seyyid et-Tantâvî, *et-Tefsîrû'l-vasîl li'l-Kur'ani'l-kerîm* (Kahire: Risale, 1987), 5/254; Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî* (Kahire: Ahbâru'l-Yevm Yayınları, 1991), 7/4074.

yalarını aydınlatacak güçte bir inanç sahibi olmadıklarını belirtiriz.

لَوْلَا أَنَّكُمْ تُذْنِبُونَ لَخَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا يُذْنِبُونَ يَعْفُرُ لَهُمْ

“Eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah günah işleyip, peşinden tövbe edenleri yaratırdı.”³⁶

Bu hadis-i şerife göre de insanoğlu kusursuz olamayacağından her zaman hata yapmaya meyillidir. Fakat burada önemli olan kişinin kendini sorgulayabilmesi ve hatasının farkına varabilmesi ve neticede pişman olup tövbe etmesidir.

Tabloda gençliğin geçmişle ilgili eylemlerinden pişmanlık duyanların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. 293 kişinin pişmanlık duyması bu zaviyeden baktığımızda olumlu karşılanmaktadır. Çünkü onlar her an kendilerini sorgulayabilen ve hatalardan dönmeye çalışan karakterlerdir.

Pişman olmayanlardan 57 kişinin sadece 3 kişi Müslüman olmadıklarını belirtmemiz gerekir. Bu verilere göre Müslümanların %15,88'i yaptığı işlerden pişmanlık duymamaktadır. Müslüman olmadıklarını beyan edenlerdense %30'unun pişmanlık duymamaktadır.³⁷

Netice olarak geçmişlerinden pişmanlık duymayanların durumları bizi farklı düşündürdüğünden onların neden pişmanlık duymadıklarını şu şekilde tahmin etmemiz mümkündür:

–Müslüman oldukları halde pişmanlık duymayanların Kur'an ve Sünnetten bihaber;

–Nefsi muhasebe yapmaktan uzak;

–Aynı zamanda kendilerini ideal insan olarak gördüklerini;

–ve hatta ruhsal sıkıntılarının varlığından söz edebiliriz.

Sonuç: inançta hanif olarak Allah'a iman edenleri Allah karanlıklardan aydınlığa çıkarır, Allah'tan gayrisine iman edip on-

³⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), “Tevbe” 9, 10, 11 (No. 2748).

³⁷ Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bk.: Handan Yalvaç Arıcı, “Kur'an Perspektifinden Pişmanlık”, *Artuklu Akademi* 7/2 (Aralık 2020), 417-448.

ları dost edinenleri ise bu inançları ve dostları onları aydınlıktan karanlıklara götürür.³⁸

7. Soru: Siyasi ve Dini İnançlar Arasında Bir Değişim/Dönüşüm Geçirdiniz Mi?

350 yanıt

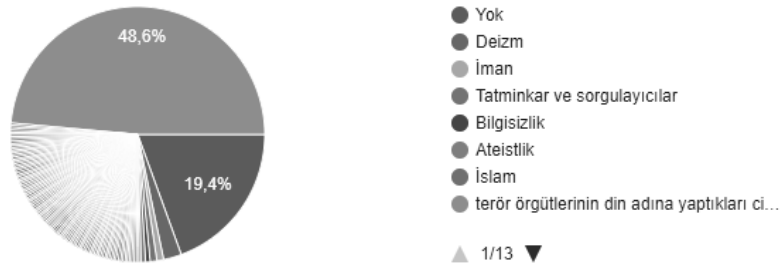

Anketimizde yer alan “Siyasi ve dini inançlar arasında bir değişim/dönüşüm geçirdiniz mi?” sorusuna ekseriyet (%92,3) “hayır” cevabını vermiş bulunmaktadır.

Katılımcıların siyasi ve dini tercihleri bakımından neredeyse tamamı istikrarlı olduklarını, kolayca değişim dönüşüm geçirmediklerini görmekteyiz. Ancak görünen şudur ki; kişi siyasi ve dini inancının adını değiştirmiyor ama kendi tutkularına aykırı düşeni, özellikle dini inancındaki değerleri, kendi çıkarları doğrultusunda değiştirip dönüştürerek tezyin veya ihmal edebiliyor.

8. Soru: Sizce günümüz gençliğinin en önemli inanç sorunu nedir?

350 yanıt

Bu sorunun sorulmasından maksat; gençlerin dikkatini çeken, inanç ve inanç eğilimleri hususunda herhangi bir tartışmanın olup olmadığını tespit etmektir.

³⁸ el-Bakara 2/257.

Anketimize katılan gençlerden sadece 68 kişi günümüz gençliğinin inanç konusunda bir sorunun olmadığını dile getirmektedirler. Geriye kalan 282 katılımcı farklı sorunları dile getirmeye çalışmışlardır. Gençlerin zikrettiği bu inanç sorunlarını şu şekilde sınıflandırmamız mümkündür:

–*İman meselesi.* Bazı katılımcılara göre; günümüz gençliğinin en bariz sorunlarından biri inanç sorunudur. Bu sorunun; inançsızlık, iman zafiyeti, yeterince iman bilgisine sahip olamama, itikat eksikliği veya bozukluğu... gibi açıklamalarla imanî vecibelerin yetersizliğinden, bozukluğundan ibaret olduğu belirtilmektedir.

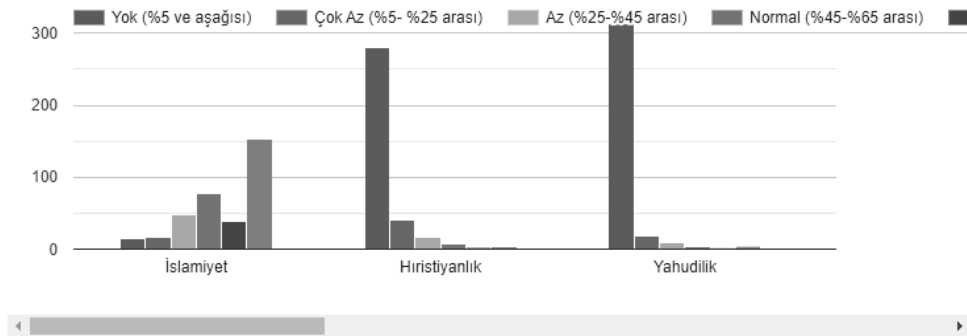
–*Çevre baskısı.* Bazı katılımcılar, gençlerin yetişmesinde, inanç sahibi olmasında ve verdikleri kararlarda eğitim ve sosyal çevrelerinin baskı yoluyla etkili olduğunu söylemişlerdir.

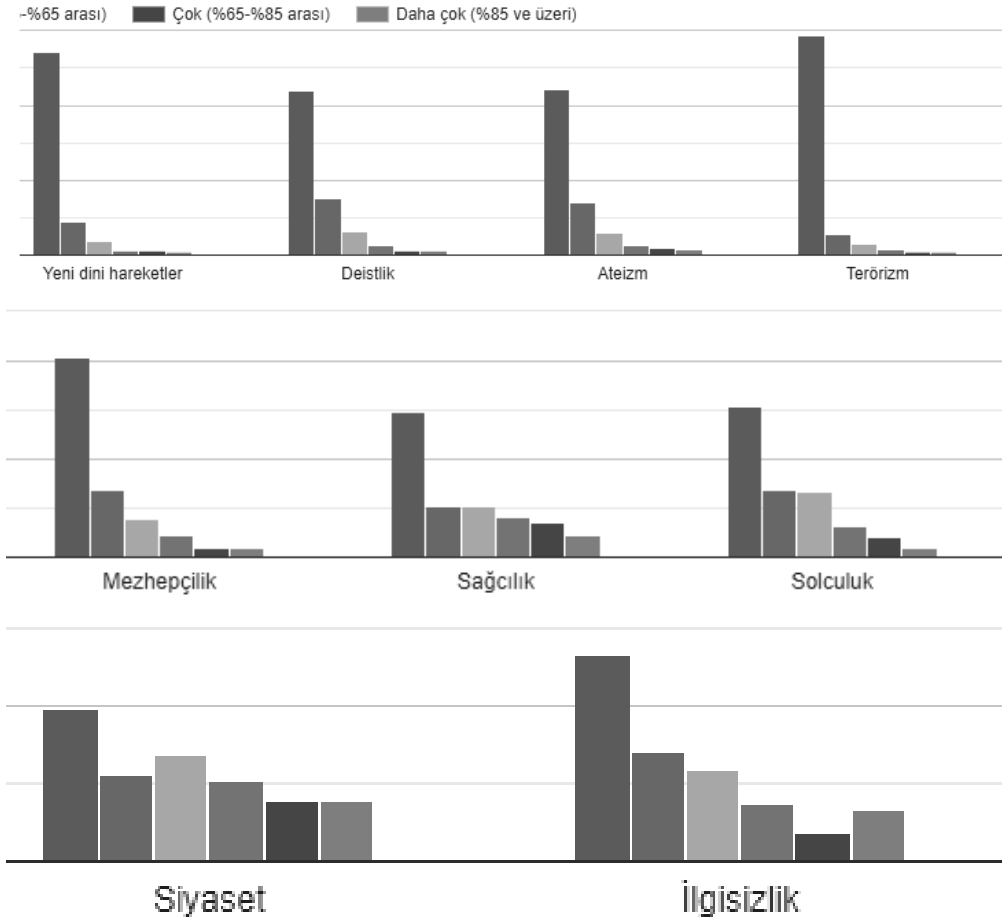
–*Ahlak sorunu.* Niteliksiz ve niceliksiz ahlak sahiplerinin bazı insanların inançlarına olumsuz etki ettiklerini söylemişlerdir.

–*Ateizm, Deizm ve yeni inanç akımların, bazı siyasi akım ve cereyanların, birtakım misyoner faaliyetlerin insanların inançlarının üzerinde kendi fitratları doğrultusunda etkileri olduklarını belirtmişlerdir.*

–*Moda, zaman, teknoloji, sosyal medya... vs. gibi araçların; inanç ve inanç sahiplerini menfi etkileyerek birtakım sorunlar oluşturduğuna temas edilmiştir.*

9. Soru: Gözleminize Göre Çevrenizin Aşağıdaki Siyasi ve İtikadi İnançların Hangisine Daha Çok Eğilimi Vardır?

Kur'an'ın umumi ifadesine göre; insanların İlahi emir ve yasaklara karşı tutumları neticesinde zamanla üç sınıfa ayrılacakları beyan edilmektedir. Bu sınıfların “eshâbü'l-meymene”, “eshâbü'l-meş'eme” ve “eshâbü'l-mukarrabûn” oldukları ayetlerde bildirilmiştir.³⁹ Bu sorumuzdaki amaç; söz konusu olan İlahi vadin, günümüzdeki siyasi ve dini zuhurlara ne kadar emsal olup olmadığını tespit etmektir.

Katılımcılara göre çevrelerinin itikadî inançlara eğilimin yoğunluğuna verdikleri cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde İslamiyet hariç, diğer akımlara eğilimin olmadığı veya az olduğu görülür: Katılımcıların 193'ü İslamiyet'e, 10'u Hıristiyanlığa, 7'si Yahudiliğe, 16'sı yeni dini hareketlere, 24'ü Deistliğe, 28'i Ateizme ve 41'i de mezhepçiliğe eğilimlerin olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılarımızın çevrelerinde gözlemledikleri siyasi inanç ve

³⁹ el-Beled 90/8-20. Ayrıca bk: el-Vakıa 56/1-23.

eğilim hareketlerinin yoğunluğu genel olarak değerlendirdiğimizde; terörizm hariç diğer siyasi akımlara eğilimin çok olmamakla beraber var olduğunu, bu oranın eğilimin olmadığını söyleyenlerle neredeyse aynı seviyede seyrettiğini söyleyebiliriz. Katılımcıların 128'i siyasete, 99'u sağcılığa, 61'i solculuğa, 15'i terörizme ve 89'u da ilgisizliğe eğilimlerin olduğunu bildirmişlerdir.

Grafikte terörizmle alakalı verilen bilgilere göre; 335 katılımcının gözlemlerine göre çevresinde terörizme meylin olmadığını veya az olduğunu vurgulamışlardır. Burada en çok dikkatimizi çeken, terör yoğunluğuyla bilinen Afganistan'dan anketimize katılan sekiz kişiden sadece ikisinin yani %25'nin teröre eğilimin olduğundan söz etmeleridir. Hatırlatmak gerekir ki bütün katılımcıların sadece %4,28'i terörizme meylin varlığından söz etmişlerdir. Buna rağmen terör meselesinin yıllardan beridir dünyanın ve özellikle Türkiye'nin gündeminden düşmediğine, özellikle İslam hüviyetine sahip ülkeleri kasıp kavurduğuna hepimiz şahidiz. Grafikteki bu veriler bizi terör ve terörizmin nereden ve kimler tarafından kaynaklandığı hususunda çok farklı düşüncelere sevk etmektedir. Bu verilere göre terörün ve terörizmin kaynağının gayri İslamî kaynaklar olduğunu söylememiz mümkündür.

10. Soru: Sizce İnsanların Çeşitli İnanç Eğilimlerinin Sebepleri Neler Olabilir?

350 yanıt

Bu soruyu sormamızdaki gaye inanç ve inanç eğilimlerinin oluşmasında, çeşitli beklentilerin ve arkadaşlık ilişkilerinin sebep olup olmadığını ve oranlarını tespit etmektir.

Katılımcılara göre beklentilerin, insanların çeşitli inançların tercihinde şu oranlarda etkili oldukları belirtilmiştir:

-Katılımcıların %40,6'sı insanlardaki inanç eğilimlerinin sebebi olarak "İlk mensup olduğu inançta beklentilerine karşılık bulamaması" şikkını işaretlemişlerdir.

-Katılımcıların %14'ü de "Seçtiği yeni inançta beklentilerinin daha iyi karşılık bulması" olduğunu düşünmektedirler.

Yine katılımcıların gözlemlerine göre insanların inanç ve inanç eğilimlerindeki yakınlık ilişkisinin önemini şu oranlarda görmekteyiz:

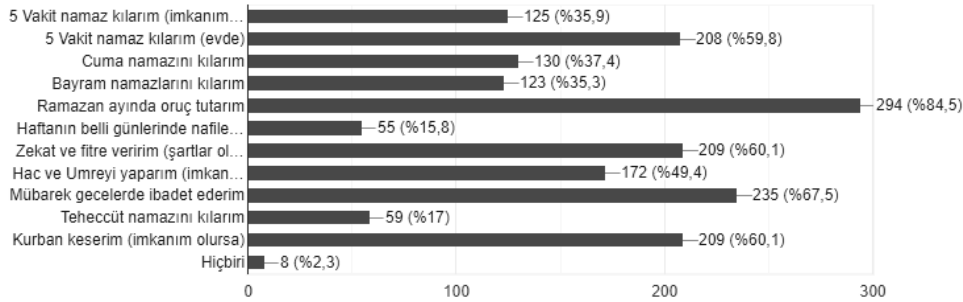
-Katılımcıların %13,7'si "İlk mensup olduğu inanç mensuplarının kendine yakın bulamaması" seçeneğinin daha doğru olduğunu belirtmişlerdir.

-Katılımcıların %15,1'i de "Seçtiği yeni inanç mensuplarının kendine yakın bulması" şeklinde olduğunu düşünmektedirler.

Geriye kalan %16,6 katılımcı "diğer" seçeneğinde görüşlerini tek tek belirtmişlerdir. Bu görüşleri genel olarak değerlendirdiğimizde insanların çeşitli inanç sebeplerinin yine inançtaki beklenti ve inanç mensuplarıyla yakınlık ilişkisinin ağır bastığını görmekteyiz. Bazı katılımcılara göre ise söz konusu olan eğilimin nedenleri "cehalet, değişen dünya, teknoloji, özentii..." olduğu yönündedir.

11. Soru: Aşağıdaki Dini Vecibeleri Hangi Sıklıkla Nasıl Yerine Getirirsiniz?

348 yanıt

Bu soruyu sormamızın esas amacı; "inandığınız gibi yaşamazsanız yaşadığınız gibi inanmaya başlarsınız" vecizesinden yola çıkarak, Müslüman katılımcıların dini görevlerini ifası üzerinden hareketle inançlarına intisaplarını tespit etmektir.

Katılımcılar arasında 294 kişi oruç tuttuğunu ve dini görevle-

ri yerine getirmede en büyük oran olduğunu belirtmek gerekir. İlginçtir ki oruç tuttuğunu söyleyenler arasında üç gayrimüslimler de (Budist, ateist ve deist) yer almaktadır.

Katılımcılar arasında yine yüksek oranda (235 kişi) mübarek gecelerde ibadet ettiklerini görmekteyiz. Bu oranın yüksek olma sebeplerinden biri; insanların az emekle çok sevap kazanma arzusunu taşıdıklarını düşünüyoruz. Örneğin Kur'an'da kadir gecesinin bin aydan daha hayırlı olduğunun belirtilmesi, insanları bu ve buna benzer kabul edilen mübarek gün ve geceleri ihya etmelerine sevk etmektedir.

Katılımcıların yarıdan fazlasının (272 kişi)⁴⁰ beş vakit namaz kıldığını, özellikle imkân oldukça camiye devam ettiklerini görmekteyiz. Anketimizde cuma ve bayram namazına olan katılımın, beş vakit namaz kılanlara göre az olması, katılımcıların çoğunluğunun kadın olmasından kaynaklandığını belirtmemiz gerekir.

Katılımcılar arasında 340 kişinin Müslüman olduğu düşünüldüğünde bunlar arasında imkân olduğu takdirde sadece 209 kişinin fitre ve zekât verebilecekleri; 209 kişinin kurban kesebilecekleri ve 172 kişinin de umre ve hacca gidebileceklerini dile getirmeleri bizi ayrıca düşündürmeye sevk etmektedir. Nitekim sağlıklı itikada sahip olan bir müminin imkânlar dâhilinde yukarıda saydığımız ibadetlerinin hepsini yerine getirme arzusunda olması gerekmektedir. Ancak bu veriler gösteriyor ki katılımcıların bir kısmı hevalarına tabi olmuşlardır. İnançlarını hevalarına benzetmişlerdir.⁴¹ Bu yüzden bazı değişmez hükümleri ihmal ya da ihlal etmeye meyilli gözükümleridir.

Her şeye rağmen katılımcıların yerine getirdikleri ibadetlerin

⁴⁰ Bazı katılımcılar hem "5 Vakit namaz kılarım (imkânım olursa camide)" hem de "5 Vakit namaz kılarım (evde)" şikkini işaretlemiş bulunmaktadırlar. Dolayısıyla her iki şikkini toplayıp rakam vermek yanlış olacaktır. Bundan dolayı biz katılımcıların sadece "5 Vakit namaz kılarım (imkânım olursa camide)" şikkini işaretleyenleri tespit ettik ki bunların sayıları toplam 64 kişi yapmaktadır, daha sonra 208 kişiye 64 kişiyi ekledik ve neticesinde 5 vakit namaz kılanın toplam sayısı 272 kişi olduğunu tespit ettik.

⁴¹ el-Mü'minûn 23/71.

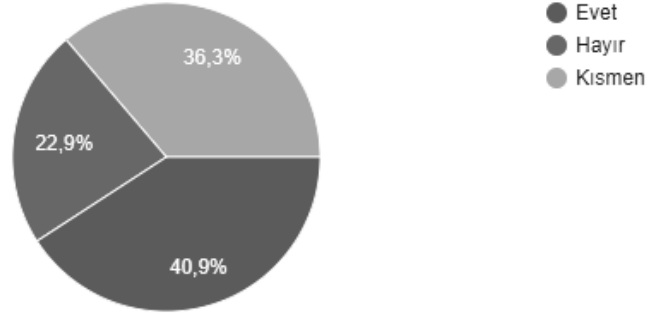
oranına genel olarak baktığımızda olumlu bir tabloyla karşılaştığımızı ve bu minvalde yorumlanması gerektiğini düşünüyoruz.

3. Ankete Katılanın Kur'an Hakkındaki Bilgi ve Düşünceleri

Üçüncü başlık altında ankete katılanın Kur'an hakkındaki bilgi ve düşüncelerini öğrenmeye yönelik dokuz soru sorduk. Bu sorularımızdaki esas amaç; özellikle İslam dinine mensup olanların dinleri hakkındaki bilgilerini, bu bilgilerin kaynağının Kur'an mı yoksa başka bir kaynak mı olduğunu, bu bilgilerin hayat pratiklerinde yerlerinin nasıl ve ne kadar olduğunu öğrenmeye yöneliktir.

1. Soru: Mensup Olduğunuz Dini Orijinalinden Okuyup Anlayacak Kadar Yeterli Eğitim Aldınız Mı/Alıyor Musunuz?

350 yanıt

Bu sorumuzun gayesi; gençlerin inanç ve inanç eğilimleri ile ilgili bilgilerini belli bir kaynaktan okuyarak tahkik ve tetkik yoluyla mı, yoksa geleneksel/duyumsal veya taklit yoluyla mı öğrendiklerini tespit etmektir. İnsan bildiğine, tanıdığına samimi bir şekilde inanır ve tabi olur; tanıyıp bilmediğine ise bu mümkün değildir.

Takdir edilmelidir ki; Kur'an'ın veya diğer ilahi kitapların emir ve yasaklarının hayatımızda yer bulabilmesi, ilk önce onların doğru anlaşılmasına bağlıdır. Bu açıdan baktığımızda Kur'an'ı veya diğer ilahi kitapları çeviri ve yorumlardan ziyade bizzat kaynağından okuyup anlamak hayati bir öneme sahiptir.

Katılımcıların %22,9'u mensup oldukları dinini orijinal kaynak-

tan okuyup anlayacak donanıma sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kitlenin inançlarını geleneksel/duyumsal-görsel yolla öğrenmiş olduklarını söylememiz mümkündür.

Katılımcıların %40,9'u inançlarını kaynağından okuyup anlayabildiklerini beyan etmişlerdir. Geriye kalan %36,3'ü ise inançlarını kısmen ilgili kaynaklardan anlayabildiklerini beyan ederken, bir kısmı da bu bilgileri geleneksel yollardan öğrendiklerini açıklamış oluyolar.

Grafikteki bu veriler zahiren olumlu gözükmetedir. Bu verilerin isabetliliğini diğer sorularımıza cevapları tahlil ederken göreceğiz.

2. Soru: Sizce aşağıdaki kitaplardan hangisi/hangileri sorulara cevap, sorunlara çözüm içerir?

350 yanıt

Bu soruyu sormamızdaki amaç katılımcının okuduğu kaynakları anlayıp anlamadığını veya hangi düzeyde anladığını tespit etmektir.

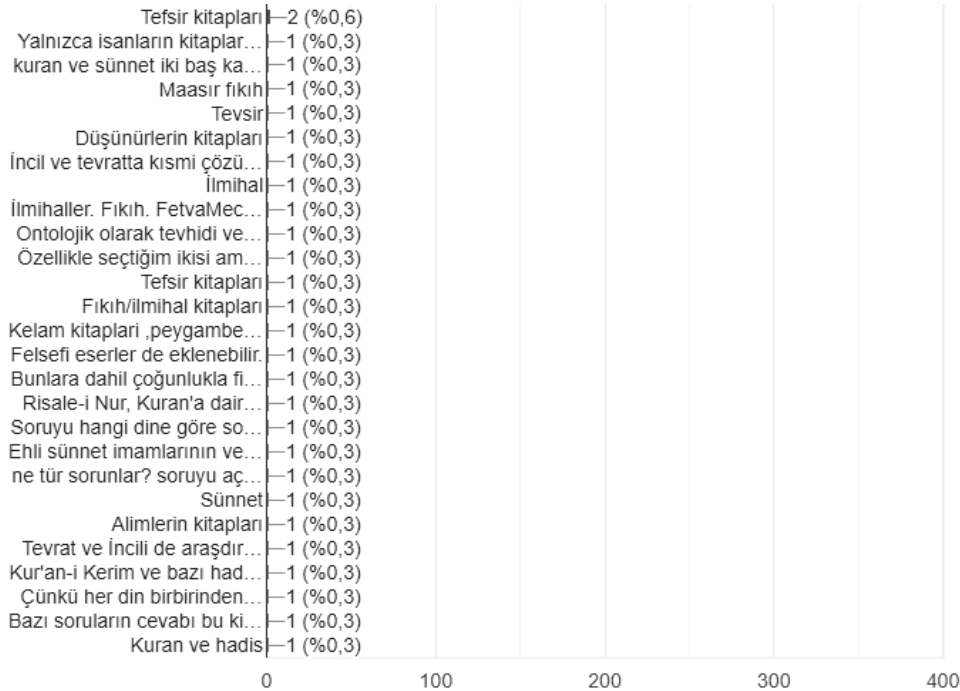
Her ne kadar 316 katılımcı sorulara cevap ve sorunlara çözüm üretebilme konusunda Kur'an-ı Kerim'i seçmiş olsalar da azımsanmayacak oranda farklı şıkları da seçenler olmuştur.

Cevaplar arasında "hiçbiri" seçeneğini toplam 10 kişi işaretlemiştir. Bunlar arasında sadece 4'ü gayrimüslimdir. Bu demektir ki geriye kalan 6 Müslüman da listede verilen hiçbir kaynağın işe yaramadığını, çözüm üretemediğini dile getirmişlerdir. Yine "hepsi" seçeneğini işaretleyenlerden ikisi gayrimüslim olmak üzere toplam 40 kişidir. Tevrat'ı sorunlara çözüm üretebileceğini ikisi gayrimüslim toplam 31 kişi savunmuştur. İncil'i seçenler biri gayrimüslim olmak üzere toplam 31 kişi seçmiştir. Bu seçenekleri tercih eden Müslüman katılımcıların inanç ve eğilimleri hususunda

belli bir istikrara sahip olmadıklarını, buldukları ortamlara göre rahatlıkla yön değiştirebileceklerini söylememiz mümkündür.

Katılımcılar arasında 188 kişi hem Kur'an hem de Hadis kitaplarının sorulara cevap ve sorunlara çözüm sunabileceğini söylerken bize tahkiki ve tetkiki bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Fakat 88 kişi sorulara cevap ve sorunlara çözüm üretilmesi konusunda Kur'an'ı kâfi görmüşlerdir. Bu kanaatte olanların cevapları her ne kadar doğru olsa da yeterli değildir. Anlaşılan o ki bu katılımcılar Kur'an'ı hakkıyla anlayamamışlardır. Nitekim Kur'an'ın açık ifadelerine göre Resûlullah'a itaat ve ittiba imanın bir parçasıdır. Katılımcıların bu verileri; "Sadece Kur'an Bize Yeter Söylemi" ne inananları aklımıza getirmektedir.

Bu grafikteki veriler; gençlerin inanç konusunda bilgi kargaşası içerisinde olduklarını göstermektedir. Bununla beraber bazı katılımcıların ayrıca kendi görüşlerine de yer verdiklerini görmekteyiz:

Kur'an ve hadisleri birlikte seçenlerin dışındakiler doğru bilinen cevabı vermediklerini söylememiz mümkündür. Nitekim Nisa suresinin 4/59. ayetinde şu şekilde buyrulmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى

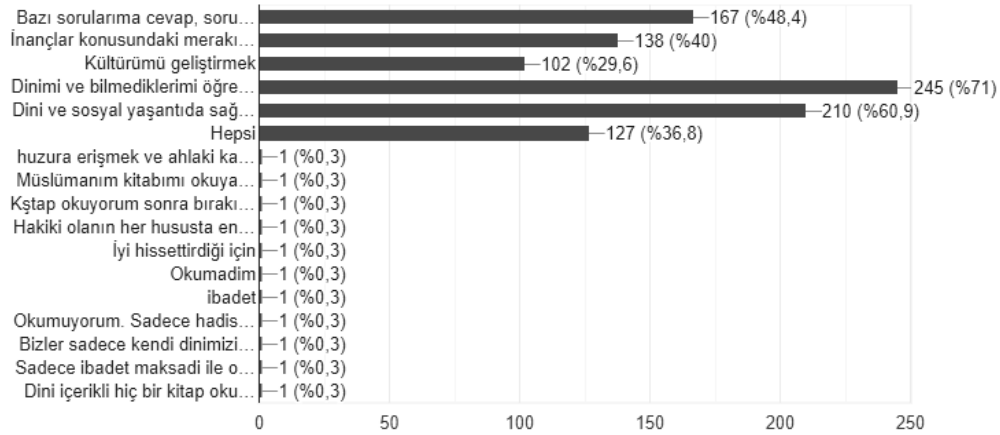
اللَّهُ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”⁴²

Bu ve benzer ayetlerden de anlaşılacağı gibi bütün sorunların çözümü ve soruların cevabı ancak Allah’ın indirdiği Kur’an’da teorik olarak, O’nun elçisi Hz. Muhammed’in hadis ve sünnetlerinde ise pratik olarak mevcuttur. Herhangi bir nizanın sulhu hususunda, herhangi bir yetki sahibi, üçüncü şahıs veya eser devreye girerse dahi, bunların da isnat kaynağı muhakkak surette Kur’an ve sünnet-i Resulullah olmasının gerektiği vurgulanmaktadır.⁴³

3. Soru: Bir Önceki Soruda Belirtilen Kitaplardan Okuyorsanız hangi amaçla okuyorsunuz?

345 yanıt

Bu sorumlunun gayesi katılımcıların herhangi bir hususta

⁴² en-Nisa 4/59.

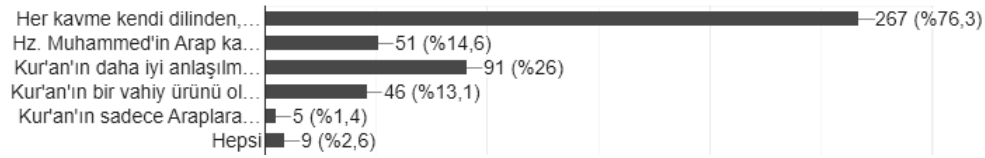
⁴³ Ayetle ilgili bazı yorumlar için bk: Ebu Mansur el-Mâtürîdî, *Te’vilatu ehli’s-sünne* (Beyrut: Risale Yayınları, 2004), 1/441; Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî (Beyrut: Dâru’l-İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1992), 3/180; Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 1/499; Ebû Muhammed İbn Atıyye el-Endelüsî, *Muharrerü’l-veciz fi tefsiri’l-kitabi’l-aziz* (Beyrut: Dâru’l-İlmiyye, 2001), 2/70; Ebû Alî el-Fadl b. Hasan Et-Tabersî, *Mecmeu’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân* (Beyrut Dâru’l-Ulûm, 2005), 2/95.

özellikle okuma hususunda tercih sebeplerini, yaşama hususunda da bilinçli yaşayıp yaşamadıklarını değerlendirmek içindir. Çünkü herkesin inanç ve şahsiyeti tercihlerinde saklıdır.

Burada takdire şayan olan cevap 127 kişinin tercih ettiği “hepsi” seçeneğidir. Bununla beraber 245 kişi “Dinimi ve bilmediklerimi öğrenmek ve tercihlerimde (helal-haram, sevap-günah) yer vermek”; 210 kişi “Dini ve sosyal yaşantıda sağlıklı değerlendirme (doğru-yanlış, iyi-kötü) yapabilmek” ve 167 kişi “Bazı sorularıma cevap, sorunlarıma çözüm bulmak için” cevapları içeren şıkları tercih etmeleri de muteber kabul edilmelidir. Çünkü bu tercihler aynı zamanda katılımcıların hem tercihlerini bilinçli yaptıklarını hem de yaşamlarını bilinçli sürdürdüklerini göstermektedir. Fakat sadece “İnançlar konusundaki merakımı gidermek” ve “Kültürümü geliştirmek” şıklarını ve diğer seçenekleri tercih edenler ise arzu edilen cevapları vermemiş olsalar da bu cevaplar yanlış değildir, yani tercihlerini yaparken bilinçli davranmıyorlar, bir nevi gösterişe meyilli oldukları gözükmektedir.

4. Soru: Sizce Kur'an neden Arapça indirilmiştir?

350 yanıt

Bu sorudan gayemiz katılımcının inançtaki tercihleri hususunda güncel düşünsel akımlara kapılıp kapılmadıklarını, bir de “mensup olduğunuz dini orijinalinden okuyup anlayacak kadar yeterli eğitim aldınız mı/alıyor musunuz?” sorumuza cevaplarındaki uyumu tespit etmektir.

Yedi şıklı cevap seçenekleri bulunan bu sorumuza; “Kur'an'ın sadece Araplara gönderildiği için” Arapça olduğunu ve “Hepsi” seçeneklerini tercih eden %4'ün yanlış karar verdiğini söylememiz gerekir. Bununla beraber “Her kavme kendi dilinden, kendi içinden peygamber gönderildiği için”, “Hz. Muhammed'in Arap kavmine neden ve nasıl mensup olduğunu belirtmek için”,

“Kur’an’ın daha iyi anlaşılması için” ve “Kur’an’ın bir vahiy ürünü olduğunu kesinleştirmek için” şıkların tamamını seçen 9 kişinin en isabetli cevap verdiklerini ve 7 kişinin güncel düşünsel akımlara kendilerini kaptırmadıklarını belirtmemiz gerekir. Çünkü isabetli cevap verenlerden 9 kişiden 2’si dört şıkkı seçmekle beraber ayrıca gereksiz ilavelerde bulunmuşlardır. Fakat bu seçeneklerden sadece birini veya birden fazlasını tercih edenler, yanlış olmasa da, dördünü birden tercih etmediklerinden eksik cevap verdiklerini söyleyebiliriz. Nitekim böyle bir tercih katılımcıların inancında, yaşantısında doğruluk payında noksanlık olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü %97,1 Müslüman olan bu katılımcıların inançlarının kaynağı olan Kur’an’a göre bilgilendiklerini ve yaşamadıklarını göstermektedir.

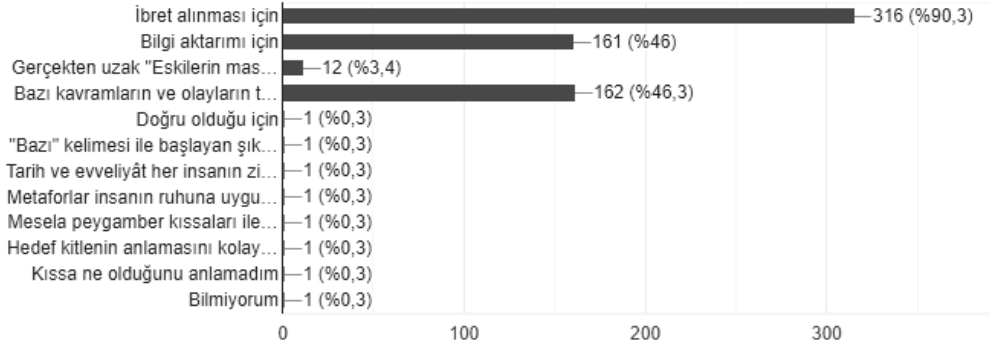
Bu yanıtlarla beraber bazı katılımcılar kendi şahsi görüşlerine de yer vermişlerdir:

Bu sorumuza 23 kişinin kendi şahsi düşüncelerini tek tek belirtmiş olmalarını muteber bulamadık. Çünkü seçenek olarak katılımcılara sunduğumuz şıklar Kur'an referanslıdır.

5. Soru: Size Göre Kur'an'da Kıssalardan Neden Bahsedilir?

350 yanıt

Bu sorumuzla katılımcıların Kur'an'a ve özellikle kıssalara hangi anlayışla yaklaştıklarını ve nasıl yorumladıklarını değerlendirmek için sorduk.

Katılımcılar arasında 316 kişi "İbret alınması için"; 162 kişi "Bazı kavramların ve olayların tefsiri ve tevili nitelik ve nicelikleriyle anlatmak için" ve 161 kişi "Bilgi aktarımı için" şıklarını seçmişlerdir. Bu tercihlerin isabetli olduğunu belirtebiliriz. 93 kişi her üç seçeneği seçerek Kur'an'ı, en azından kıssalar hakkındaki bilgileri yakından tetkik ettiğini, anladığını ve tercihleriyle hayatı yorumlamasına Kur'an rehberliğinde yaptığını göstermektedir.

316 kişinin tercihine gelince bu; Kur'an'da geçen "Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır."⁴⁴ ayetiyle teyit edilmektedir. Ayrıca bu şıkkın atasözlerimizde geçen "her kıssada bir hisse vardır" sözünden payidar olduğunu da düşünmekteyiz. Dolayısıyla katılımcıların bu tercihleri nazarı-mızca hem ilmi (Kur'an'î) ve hem de geleneksel olmuştur.

"Gerçekten uzak "Eskilerin masalları" olduğu için" şikkini tercih edenlerin toplam sayısı 12'dir. Bu 12 kişiden sadece 1 Budist'tir, geriye kalan 11 kişi Müslüman olduklarını belirtmiş-

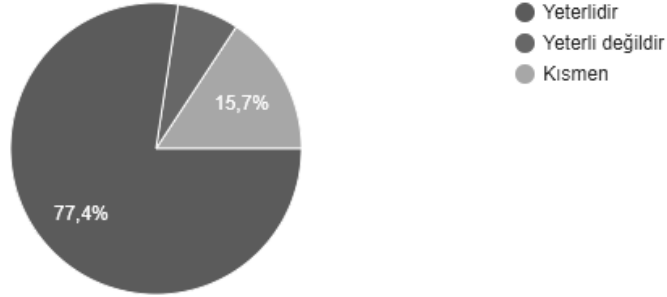
⁴⁴ Yusuf 12/111.

lerdir. Bu 11 kişiden 10'u diğer şıklarla beraber Kur'an'da yer alan kıssaları gerçekten uzak olarak görmüşlerdir. Bu katılımcıların böyle bir tercihte bulunmaları onların Kur'an'ı anlayarak okumadıklarını, bazı kavramların anlamlarını tam bilmediklerini, özellikle Kur'an'da geçen "Eskilerin masalları" ifadesi inananlara hitap olduğundan ve bu tutumun Allah tarafından şiddetle kınandığından bihaber olduklarını belirtebiliriz.⁴⁵ Geriye kalan bir bayan katılımcı sadece "Gerçekten uzak "Eskilerin masalları" olduğu için" şikkını seçmesi, özellikle beyan ettiği etnistesinin, gizli kalmış başka bir inanç bağlantısının olabileceği hususunda bizi düşündürmeye sevk etmektedir.

6. Soru: Sizce Kur'an günümüz gençliğinin sorularına cevap vermekte ve sorunlarına çözüm sunmakta yeterli midir?

350 yanıt

Bu soruyu sormamızdaki amaç gençliğin sorularına ve sorunlarına cevap ararken, Kur'an'a müracaat edip etmediklerini ve aradıkları cevapları Kur'an'da bulup bulamadıklarını, ayrıca bu katılımcıların "Kur'an'da bütün bilgiler var mı?", "Kur'an her şeyden haber verir mi" gibi gündemden hiç düşmeyen soruların ve cevaplarının takipçisi olup olmadıklarını müşahade etmektir.

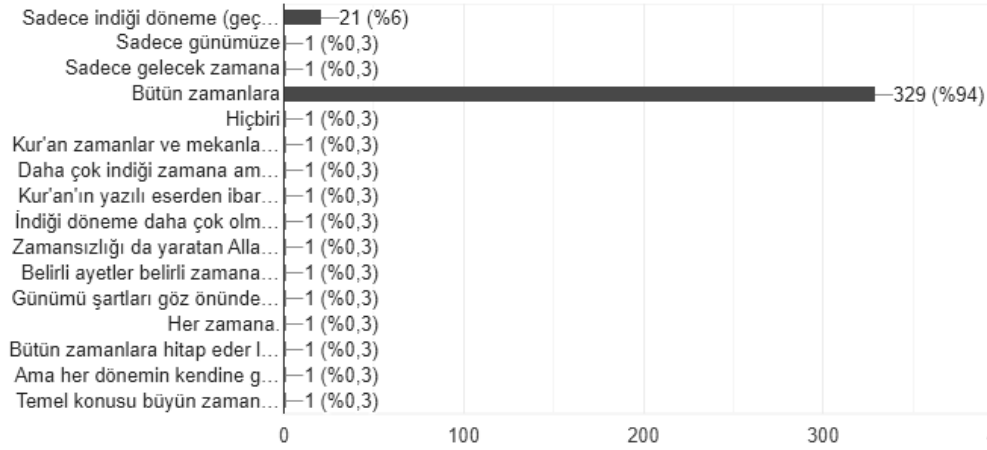
Grafikte de açıkça görüldüğü gibi katılımcıların %77,4'ü Kur'an'ın günümüz gençliğinin sorularına cevap vermekte ve sorunlarına çözüm sunmakta yeterli olduğunu belirtmişlerdir. %15,7'si kısmen yeterli, geriye kalan %6,9'u ise yetersiz demiştir ki bu cevapları verenler yanılmaktadırlar. Bunlardan Müslüman

⁴⁵ el-En'âm 6/25; el-Enfâl 8/31; en-Nahl 16/24.

olmayan %3'ü hariç, geriye kalan %19,6 Müslümanın sorularına ve sorunlarına cevap bulabilecekleri başka kaynaklara inanç olarak yönelebileceklerini, eğilim gösterebileceklerini ve hatta İslam'la eş tutabileceklerini ve aynı gövdede farklı dallanabileceklerini düşünüyoruz.

7. Soru: Sizce Kur'an hangi zamanlara hitap etmektedir?

350 yanıt

Bu soruyu sormamızdaki amaç katılımcıların Kur'an hitabının kimleri bağlayıp bağlamadığını, içeriğinin kimleri ve neleri kapsayıp kapsamadığını ve Kur'an kavramının katılımcıların zihinlerinde nasıl yer ettiğini görmek içindir.

329 kişinin "Bütün zamanlara" seçeneğini işaretlemelerine rağmen, 11 kişi bu cevaba ilaveten yanlış eklemelerde bulunmuş ve şahsi yanlış kanaatlerine de yer vermişlerdir. 318 kişinin bu sorumuza doğru cevap verdiklerini belirtmemiz gerekir. Nitekim Kur'an'da bütün zamanlara hitap ettiğine dair açıktan bir ayet yer almasa da ima yoluyla buna işaret edilmektedir:

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا

"Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali değişik şekillerde açıkladık. Fakat insan tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür."⁴⁶

⁴⁶ el-Kehf 18/54.

وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Gökte ve yerde gaib (yaratılmışların bilemeyeceği) ne varsa hepsi ancak ve ancak apaçık bir kitaptadır.”⁴⁷

21 kişi Kur’an’ın “Sadece indiği döneme (geçmiş zamana)”, 1 kişi “Sadece günümüze” ve 1 kişi de “Sadece gelecek zamana” hitap ettiğini düşünmektedirler. Geriye kalan 12 kişi de “diğer” seçeneğini seçerek şahsi görüşlerine yer vermişlerdir. Bu cevapların hepsinin kifayetsiz olduğunu belirtebiliriz.

8. Soru: Kur'an ve Çeşitli İnançlarla İlgili Aklınıza Takılan ve Cevaplanmasını İsteddiğiniz Sorular Var Mıdır?

350 yanıt

Eğitim-öğretim-ilim ve inançta müspet değişim-gelişim ve hatta ilerleme kaydetmek için soru sormak ve sorgulamak gereklidir. Soru ilmin ve inancın anahtarıdır. Sorgulamak da bu anahtarla ilmin kapısını açmaya çalışmak ve ilmin neşet bulduğu hanif inanca ulaşmaktır. Bu sebepten bizim; katılımcılara “Kur’an ve çeşitli inançlarla ilgili aklınıza takılan ve cevaplanmasını istediğiniz sorular var mıdır?” sorusunu sormadaki amacımız onlardaki bu hazinelerin var olup olmadıklarını, derinliklerini, nitelik ve niceliklerini keşfedebilmektir.

Katılımcılarımızdan %86,9’u sorularının olmadığını beyan etmişlerdir. Sorusu olmadığını bildiren bu katılımcıların inançlarının boyutları ve meyilleri hakkında kısa bir görüş bildirmek gerekirse; bunların inançlarının kahir ekseriyetle tetkik ve tahki-

⁴⁷ en-Neml 27/75. Ayetin yorumuyla ilgili bk: Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 18/116; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, 8/5462; Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî*, 20/16.

ke dayanmadığını, taklidi ve geleneksel olduğunu, buldukları ortamlarda gördükleri ve duyduklarına göre değişip şekillenebileceğini söylememiz mümkündür.

Geriye kalan %13,1 (46 kişi) katılımcı da sorularının var olduğunu “diğer” seçeneğinde tek tek belirtmişlerdir. 21 kişi sorusunun var olduğunu bildirmekle beraber ya sorularının ne olduğunu belirtmemiş ya da anlamsız ifadelerle yer vermişlerdir. Soru soran 46 kişiden 25 katılımcı hakkında kültürel kimlik bilgileri önem arz ettiğinden bu bilgileri yaşlarına göre tasnif ederek paylaşmayı uygun gördük:

11 kişi 18-22 yaş arası, bunlar arasında 5’i erkek 6’si kadın; eğitim durumları ise: 4 ilahiyat, 2 mühendislik, 2 eğitim, 1 hemşirelik ve 2 kişi de lise aşamasındadır.

13 kişi 23-30 yaş arası, bunlar arasında 7’si erkek 6’i kadın, eğitim durumları ise: 10 ilahiyat, 1 mühendislik, 1 eğitim, 1 kişi de İİBF’de eğitim almaktadırlar.

Geriye kalan 1 erkek kişi: 36-40 yaş arası ve ilahiyat mezunudur.

Mevzuyu fazla dağıtmamak adına bu soruları birbirleriyle eşleştirerek yorumlayıp bazı mülahazalarda bulunacağız. Soruları tek tek değerlendirip tasniflemeye tabi tuttuğumuzda; genelde gündemi işgal eden cariyelik, kadın-erkek hakları, farklı şartlarda yetişmiş insanların inançlarına göre mükâfat ve mücazat durumları, yaratılışla ilgili şüpheler, tek tanrılığın nedenselliği, farklı inançların var oluş sebepleri, Allah’ın varlığının nasıl ispat edilebilirliğine dair...farklı inançlara temayüllü olduğunu görüyoruz. Esasen Kur’an’ın dikkatli okunması halinde bu soruların bütün cevaplarını onda bulmak mümkündür. Ankette sorulan soruların merak konusu olabileceğinden şimdi bu sorulara aynıyle yer vererek kısaca cevaplamak istiyoruz:

–Acaba Türker’in çoğunluğu eskiden tek olan Tengri’ye mi inanıyordu yoksa şamanlıkla beraber Erlik Han gibi şeylere inanıyorlar mıydı?

Kur’an’ın birçok yerinde geçen ifadelerine göre milletlerin var oluş sebebi ve temeli dindir. Bu din evrensel anlamda İslam’dır.

Her millete peygamber aracılığıyla vahiy gelmiş ve tek tanrıya iman etmeleri emredilmiştir. Dolayısıyla Türk milletinin de başlangıçta tek tanrıya inandığı ortaya çıkmaktadır.⁴⁸

-Allah'ın var olduğunun ispatı nedir?

Esasında bu soruyu soran kişi de dâhil etrafımızı kuşatan her şey Allah'ın var olduğuna bir delildir. Kur'an'daki birçok ayetler bu ifademize yönelik beyanlarda bulunmaktadır.

-Basimiza gelen herhangi bir üzücü olayı imtihan olarak kabullenmek doğru mudur ?

Doğrudur ve hayırlıdır. Allah'ın azabında bile, bilen için muhakkak bir rahmet vardır. Çünkü azap aynı zamanda bir uyarıcı ve ikaz niteliğini taşımaktadır.

-Bazen neden bu şey haram, neden peygamberimiz öyle yaptı falan merak ediyorum.

İnsan ve insanlık için ve hatta çevre için zararlı olan her şey haramdır. Haramda azap, helalde rahmet vardır.

-Herkesin Materyalist, Seküler, pozitivist olması halinde dünya nasıl olurdu?

-İnsanları ve cinleri ibadet etmek için yaratması konusundaki gaye? Kimin daha iyi amel edeceği konusunda insanları sinamak ve denemekten maksad? Amac?

-Madem tanrı güçlü ve iyidir Neden dünyada bu kadar kötülük faiz ve haram vardır?

-Biz neden sınanıyoruz neden bir imtihana tabii tutuluyoruz? madem Allah sonsuz merhamet sahibi eğer sadece müslümanlar cennete girecekse neden o kadar insanı cehenneme koymış için yarattı bu tutarsız değilmi?

Tutarsız değildir. Çünkü hayat; çift ve zıtlık üzerine inşa edilmiş, neşet bulmuş, ezeli ve ebedi içine alan bir bütündür. Tıpkı bir pil gibi; hayat pozitif ve negatif kutuplardan ibarettir. Pozitif ve negatif özelliğine sahip olmayan pil nasıl ki enerji üretemezse aynı bunun gibi cennet ve cehennem neticelerine sahip olmayan dünyada da hayat olmaz.

⁴⁸ el-Bakara 2/213; en-Nahl 16/36.

-Cariyelik bahsi

İslam'da cariyelik yoktur. Kur'an'da da cariyelik bugünkü anlamda geçmemektedir. İslam'dan önce cariyelik vardı, bugün tartışılan da budur. İslam'ın en büyük çabalarından birisi de bu cariyeliği ortadan kaldırmak olmuştur.

-Din günümüz dünyasında toplumsal düzen, suçu önlemek ve ahlak kavramını belirlemek için neden hala şartmış gibi davranılmaktadır?

Çünkü din hayattır, dinsiz hayat olmaz. Hayat da normsuz olmaz. Hayatın normlarını da ancak din belirler. Bu yüzden toplumsal düzeni sağlamak, suçluluğu önlemek ve ahlak kavramlarını belirlemek için din şarttır.

-Dini çeşitlilik meselesi

Dini çeşitlilik denilen şey dinlerin farklı isimlendirilmelerindedir, peygamberlerinin bildirdikleri imanda aynıdır. Bu açıdan baktığımızda dinler tekdir, Hanif'tir, İslam fitratı üzerinedir: Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır...⁴⁹

-Farklı inançlara sahip milletlerin aile kültüründen öğrenip inançlarını ona göre şekillendirmesi kişinin günahı mı ?

-İslam beldesinde ve ailesinde dünyaya gelmemiş olsaydım gerçekten yine İslamiyeti seçer miydım araştırır mıydım? Şu an Müslüman ailede dünyaya gelmem pozitif bir ayrıcalık mıdır? Hristiyan ailede dünyaya gelen kişi ile aynı konumda mıyım?

Yukarıdaki her iki soru da birbirine yakındır. Bu sorulara aşağıdaki ayetlerle cevap vermemiz mümkündür:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Şüphesiz, inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbiîlerden (her bir grubun kendi şeriatında) “Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için Rableri katında mükâfat

⁴⁹ Âli Imrân 3/19; el-En'âm 6/161.

vardır; onlar korkuya uğramayacaklar, mahzun da olmayacaklardır” (diye hükmedilmiştir).⁵⁰

Diğer bir ayet ise şu şekildedir:

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah’a, size indirilene ve kendilerine indirilene, Allah’a derinden saygı duyarak inanırlar. Allah’ın âyetlerini az bir değere satmazlar. Onlar var ya, işte onların, Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.”⁵¹

Bu ayetlere göre kendilerine tebliğ edilen dinlerini aynen, değiştirmeden yaşayanlar, şirk bulaştırmayanlar cennetlidir. Bizim bu görüşümüzü farklı tefsirlerde de görmemiz mümkündür: “Ehl-i Kitap’tan olup da Allah’ın birliğine, Hz. Muhammed’e indirilen Kur’an’a ve ondan önceki peygamberlere indirilen kitaplara iman edenler ve Allah’a içtenlikle saygı duyup O’nun ayetlerini dünya menfaati ile değiştirmeyenler cennete gireceklerdir. Onların Allah katında mükâfatları vardır.”⁵²

–İnsanların hem Kur’an okuyup hem de insan olan varlıklarının peşinden gitmelerindeki motivasyonlarını merak ediyorum. Neden insan Allah’a dua ederken araya başkasını sokma ihtiyacı duyar. Şeyhler alimler Allah’ın vahyetmediği ne söylüyorlar da peşlerinde milyonlarca insan kulluk yaomaya hazır bekliyor.

Soruyu soran katılımcının sorusunda yanlışlık kadar doğruluk payı da vardır. Soruyu gündüzümdeki bazı olumsuz örnekleri dikkate alarak değerlendirdiğimizde hak vermemiz gerekir. Nitekim bazı suiniyet ve kalpazan dini önderlerin peşinden birtakım cahillerin körü körüne gitmeleri akliselim olanları kaygı-

⁵⁰ el-Bakara 2/62.

⁵¹ Âli Imrân 3/199.

⁵² Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1/745. Ayrıca bk: Ebû Bekir Câbir el-Cezâirî, *Eyserü’t-tefâsîr* (Cidde: Racem Advertising, 1990), 1/65.

landırmalıdır. Ancak Kur'an ve hadise göre değerlendirdiğimizde bu sorunun tümüyle doğru kabul edilmesinin de yanlış olduğunu belirtmemiz gerekir. Çünkü haksızı görüp haktan uzak kaçınmaz.

Kur'an'ın açık ifadesine göre Allah'tan ve elçilerinden başkasına kal ve hal olarak itaat ve ittiba etmek yasaktır, şirktir. Bununla beraber Allah'ın ve elçisinin çizdiği çizgiden giden, hayra çağıran, iyiliği söyleyen ve kötülükten alıkoyan önderlerin aramızda bulunması istenmektedir. Nitekim bu husus Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifte şöyle yer almaktadır:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”⁵³

إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدَهُمْ

Üç kişi yolculuğa çıkarlarsa, aralarından birini başkan seçsinler!⁵⁴

-Kur'an'ın zamana uyarlanması konusunda neden birçok kişi tedirgin ilim bilim sonuçta aynı şeyler

-İslamı nasıl hayatımıza tamamen uydururuz

Sorular yanlıştır. Kur'an-ı Kerim zamana değil, zaman Kur'an-ı Kerim'e yorumlatılmalıdır. İslam'ı hayatımıza değil, hayatımızı İslam'a göre şekillendirmemiz gerekmektedir.

-Kadın hakları

-Kadın sürekli hizmetkar ve herşey çok kısıtlayıcı özgürlük alanı yok herşey günah olarak kabul ediliyor o şekilde bir hayat olamaz bence.

Bu soruları soranların Kur'an'da beyan edilen kadın haklardan habersiz olduklarının veya hakkıyla anlamadıklarının şüphesini uyandırmaktadır. İslam'dan önce ve İslam dışı toplumların kadınlara reva gördükleri hak(sızlık)ları, İslam'a ve Müslümana mal

⁵³ Âli İmrân 3/104.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Cihâd” 15 (No. 2608).

etmek büyük bir talihsizliktir. Asırlarca birçok haksız hukuksuz tavırlardan mustarip olan kadınlar İslamiyet'in gelişiyle bugün bile insanlığın hafızasının alamayacağı sayısız hak ve hukuklara kavuşmuştur. Bu hak ve hukukların nitelik-nicelik bakımından derinliğini ancak ve ancak Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in sünnetlerini yakinen takip ve tetkik edenler bilebilirler.

-Kendimizi içğnde bulduğumuz çevre, hayatın imtihanlar dünyası olduğuna inanmakla beraber imtihandan uzakta olanların başına helen musibetler. Mesela bir çocuğun zulme uğraması

Bu sorunun cevabını Kehf suresinde geçen Hz. Musa ile kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen Hızır arasında cereyan eden olaylarda bulmak mümkündür.

-Kur'an da farklı tefsirler zenginlik midir yoksa karışıklık mı

Kasıtlı, kötü niyetle kaleme alınan çalışmalar hariç Kur'an'ın farklı yöntemlerle farklı ifadelerle yorumlanması bir zenginliktir diyebiliriz. Çünkü bu çalışmalar bir nevi birbirini tamamlama mahiyetini taşımaktadır. Ayrıca Kur'an'ın sahip olduğu üslup, farklı yorumlanmasına müsait olduğu için doğal olarak da farklı bakış açılarını doğurmaktadır.

-Kur'an en son kitap peygamberimiz ise en son peygamber ise bugün Yahudiler ve Hristiyanlar niçin İslam'ı kabul etmiyorlar?

Bu varsayım yanlıştır. İslamiyet'in gelişiyle bütün inançlardan İslam'a geçiş olduğu tarih kitaplarında vakidir. Ayrıca günümüzde de İslam'ı kabul edenler arasında soruda zikredilen din müntesipleri de yer almaktadır.

-Kuran'da beyan edilen biz sözcüğünün tam olarak hangi manaya işaret ettiğini sorabilirim sorumu mazur görünüz

Kur'an'da yer verilen bu üslup Arap dilinin ifade biçimiyle alakalıdır. Yani bu bir dil meselesidir. Kur'an Arapça nazil olduğu için Arapça'nın bu tür özelliklerine ve belagat sanatına yer vermiştir. Yoksa Kur'an'da Allah'a atfedilen "biz" sözcüğü çokluk manasında değildir.

-Nisa 34

İlk önce Nisa suresinin ilgili ayetine yer vermek istiyoruz:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.”⁵⁵

Bu ayette tartışma konusu olan iki husus vardır:

Birincisi “الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ” ifadesidir. Bunun Türkçe meallerde farklı tercümelemelerine rastlamamız mümkündür. Diyanetin verdiği anlam “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar.” şeklindedir.

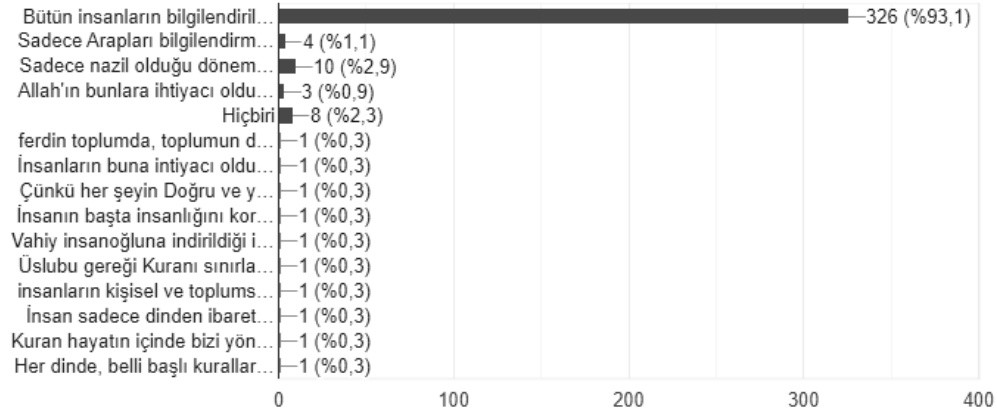
Nisa suresinde tartışma konusu olan ikinci husus ise “وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرِبُوهُنَّ” ifadesidir. Bu kısmın da Türkçe meallerde farklı yorumları mevcuttur. Diyanetin verdiği anlam “(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün.” şeklindedir.

Yukarıda belirttiğimiz önemli olan bu iki husus birçok çalışmaya konu olmuştur ve uzun uzun tartışılmıştır. Dolayısıyla burada kısıtlı imkânlarla (zaman ve yer) bu soruya gerekli cevabı vermek isterdik ama veremiyoruz.

⁵⁵ en-Nisa 4/34.

9. Soru: Sizce Kur'an'da yemek-içmek, giyinmek, ticaret, sosyal ve siyasal ilişkiler hususunda emir, yasak ve tavsiyeler niçin vardır?

350 yanıt

Bu sorumuzu sormamızın asıl amacı katılımcıların Kur'an'daki emir, yasak ve tavsiyelere bakış açılarını değerlendirmektir.

Katılımcılar arasında 326 kişi bu sorumuza "Bütün insanların bilgilendirilmesi ve korunması için" cevabını vermiş bulunmaktadır. Bunlar arasında 4 gayrimüslimin yer alması da dikkat çekicidir. 326 kişiden 319'u sadece bu cevap şıkkını seçerken geriye kalanı doğru cevabın üzerine yanlış seçenek veya kanaat bildirmişlerdir. Bu katılımcılar dışındakilerin verdikleri cevaplardan bunların kendilerini Kur'an'daki yemek-içmek, giyinmek, ticaret, sosyal ve siyasal ilişkiler hususunda emir, yasak ve tavsiyeler konusunda doğru bilgi ve kanaat sahibi olmadıkları görülmektedir. Bunlar bu sorularımıza yanlış cevaplar vermişler, ya da güncel düşünceler ve akımlarla karışık ifadeler kullanmışlardır.

SONUÇ

Gençlik ve İnanç Eğilimlerinin soyut bir konu olduğunu düşündüğümüzden bunu "İnançta Gençliğin Vüsati" adı altında daha somut hale getirmek için anket düzenledik. Çalışmamızda elde ettiğimiz veriler değerlendirilirken; anketimize katılanların %84,6'sı Türkiye'de bulunduğu, %50'nin üzerinde imam hatip ve ilahiyat menşeli, %92,9 yüksek eğitilmiş, %97,1 katılımcının da İslam dinine mensup olduğu akıllarda canlı tutulması lazım.

Yani sorularımıza cevap verenler eğitimli Müslüman bir kitledir. Dolayısıyla verilen cevapların değerlendirilmeleri esnasında bu önemli bir husustur.

Çalışmamızın neticesinde gençlerin genelinin İslam eğilimli olduklarını ve dinlerini kaynağından öğrenip gereği gibi yaşamaya çalıştıklarını, kendilerini sorguladıklarını, hatalarından pişmanlık duyduklarını tespit ettik. Aralarında diğer dini akımların yaygın olmadığını ve çevreleriyle bir sorun yaşamadıklarını görmekteyiz. Katılımcıların kanaatine göre İslam hariç diğer itikadî inançlara ve siyasi akımlara eğilimin az olduğunu veya hiç olmadığını görmekteyiz.

Gençlerin Kur'an'ın Arapça indirilişiyle, kıssaların yer almasıyla, hitap ettiği zamanlara ve içerdiği emir ve yasakların gerekçesiyle alakalı düşünce ve tercihlerine gelince; bunların çoğunluğunu Kur'an metnine paralel bulduk.

Yukarıdaki olumlu kanaatimize rağmen katılımcılar arasında iki önemli hususta eksiklik ve yanlışlığın var olduğunu çalışmamızda tespit ettik:

-Gençler arasında modanın önemli bir yere sahip olduğunu belirtebiliriz. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de çevre ve medyanın etkisidir diye düşünüyoruz. Gençlerin moda konusundaki bu zaafı hiç şüphesiz ki İslamî çevreleriyle ve özellikle yakınlarıyla aralarında zamanla bir uyumsuzluk oluşturacaktır. Neticede de birçok dini ve dünyevi tercihlerini olumsuz etkileyerek inanç ve hayatlarında kırılmalara, kopmalara yol açacaktır. Bu da gençlerin inanç üzerindeki olumlu vüsatlarını kısıtlayacaktır.

-Katılımcıların çoğunluğunun hem geçmişle hem de gelecekle ilgili kaygılı olduğunu görmekteyiz. Gençlerin geçmişle ilgili bu kaygılarının sebebi hayatlarında derin iz bırakan, kendilerince malum hataları ve kabahatleridir. Kendilerinin bu noksanlıktan dolayı geleceğe de kaygılı baktıklarını görmekteyiz. Geçmiş ve gelecekle ilgili bu kaygı ve endişeleri devam ettikçe zamanla ruhsal travmalara yol açacaktır. Bugün sokaklarda şahit olduğu-

muz, hiçbirimizin hoşuna gitmeyen nahoş davranışların, olayların ve haberlerin baş aktörü olarak kendini gösterecektir.

Katılımcıların kendileri ve çevreleriyle ilgili sosyal ve itikadî inanç eğilimlerini ve Kur'an hakkındaki bilgi ve düşünceleri değerlendirilirken, Müslüman ve Müslüman olmayanların kendilerinden beklenmeyen farklı tercihlerde bulunan istisnai bir kitle tespit ettik. Kastımızı örnek üzerinden açıklamak gerekirse; dini vecibeleri yerine getirme hususunda bir Müslümanın vermesi gereken cevabı alamayışımızdır: "Zekât ve fitre veririm (şartlar oluştuğunda)" sorumuza biri deist olmak üzere sadece 209 kişi olumlu cevap vermiştir. Geriye kalan 132 Müslüman, şartlar oluştuğu halde bile, bu dini vecibeyi yerine getirmeyeceğini beyan etmektedir. Yine "Hac ve Umreyi yaparım (imkânım olursa)" sorumuza; 172 kişi bu dini vecibeyi yerine getirmede hazır olduklarını beyan ederken, 168 Müslüman imkânlar oluştuğu halde bile olumsuz cevap vermişlerdir. Son olarak "Kurban keserim (imkânım olursa)" şeklindeki sorumuza biri deist, bir diğeri de ateist olmak üzere sadece 209 kişi olumlu cevap vermiştir. Geriye kalan 132 Müslüman şartlar oluştuğu halde bile kurban kesmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Bu rakamlar bize Müslümanların inanca hizmet vüsatı kuvvetli olan mali ibadetlerde daha gevşek davrandıklarını göstermektedir. Ayrıca bu rakamlar bize bu gençlerin güncel akımların etkisi altında kaldıklarını, buna bağlı olarak da bazı itikadî kayıplara uğradıklarından sinyaller vermektedir. Çalışmamızın ilgili bölümlerinde de belirttiğimiz gibi bu ve bunun gibi mühim hususlarda bizlere önemli görevler düşmektedir. Gençlerimizin doğru ve sağlıklı bilgi ve inanca sahip olmaları için gereken sorumlulukları ve vecibeleri üstlenmemiz elzemdir.

KAYNAKÇA

Badawi, ElSaid - Abdel Haleem, Muhamad. *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*. Leyden: Brill Yayınevi, 2008.

Bağış, Mehmet. "Kur'an'da Genç ve Gençlik ile İlgili Kullanılan Kavramların Semantik Açısından Tahlili", *Iğdır International Social Scien-*

- ces Congress*, ed. Nesrin Güllüdağ vd. 207-215. Iğdır: İksad Global Yayınları, 2021.
- Begavî, Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ. *Me'âlimü't-tenzîl*. Riyad: Dâru Tayyibe, 1409/1989.
- Bulut, Halil İbrahim. "Semavi Dinlerin Ortak Ahlak Değerleri ya da Evrensel Değerler". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (May 2015), 65-81.
- Cessâs, Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1412/1992.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Malâyîn, 4. Basım, 1990.
- Cezâirî, Ebû Bekir Câbir. *Eyserü't-tefâsîr*. Cidde: Racem Advertising, 3. Basım, 1410/1990.
- Dâmegânî, Hüseyin b. Muhammed. *Kâmûsü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1983.
- Dengin, Serap - Koç, Fatma. "Kültür Endüstrisi Bağlamında Moda ve Gençlerin Modayı Kullanma Durumları". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2016), 203-222.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2006.
- Elîf Efendi, Hasîrîzâde Mehmed Ahmed Muhtâr. *en-Nûrû'l-furkân fi şerhi lugati'l-Kur'ân*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luga*. Mısır: Dâru'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-ayn muratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrut. Risale Yayınları, 3. Basım, 1426/2005.
- Haber Türk. "Kız ve erkek öğrenciler aynı evde kalabilir mi?". Erişim 4 Eylül 2022. <https://www.haberturk.com>
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Hûd b. Muhakkem el-Hüvvârî. *Tefsîru kitabillâhi'l-azîz*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1990.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed el-Endelüsî, *Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitabi'l-aziz*. Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1422/2001.
- İbn Ebû Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrü'l-*

- Kur'âni'l-azîm müsnedden an rasûlillâhi ve's-sahâbeti ve't-tâbiîn*. Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997.
- İbn Ebû Zemenîn, Muhammed b. Abdillâh. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîz*. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1423/2002.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekerıyyâ. *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*. Beyrut. Dâru'l-Fıkr, 1399/1979.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekerıyyâ. *Mucmelü'l-lüğa*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Mürsî. *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*. thk. Abdu'l-Hamid Hinravi. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İci, Sevgi. *Gençlerin Kıyafet Tercihleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Cumhuriyet Üniversitesi Örneği)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- İsfahânî, Rağib. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Şam: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 1430/2009.
- Karabulut, Lütfi. *Arapça-Türkçe Türkçe-Arapça Lügat*. b.y.: Güven Yayınevi, t.s.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Riyad: Daru Âlemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1433/2003.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mâtürîdî, Ebu Mansur. *Te'vilatu ehli's-sünne*. Beyrut: Risale Yayınları, 1425/2004.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Medkûr, İbrahim. *Mu'cemü elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm*. Kahire: el-İdaratü'l-Âmme li'l Mu'cemât ve İhya'it-Türâs, 1409/1989.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*. B.A.E.: Câmiatü'ş-Şârîka, 1429/2008.
- Merâgî, Ahmet Mustafa. *Tefsîrû'l-Merâgî*. Kahire: Mektebetü ve Matbatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1365/1946.

- Mukâtil b. Süleymân. *et-Tefsîrü'l-kebîr*. Beyrut: Müessesetü't-Tarihî'l-Arabî, 1423/2002.
- Mutçalı, Serdar. *Türkçe-Arapça Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2004.
- Nâsirî, Muhammed el-Mekkî. *et-Teysîr fî ehâdisi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1405/1985.
- Öğüt, Salim. "Mahrem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/388-389. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Ömer, Ahmet Muhtar. *el-Mü'cemü'l-mevsûû lielfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm ve kırâetühû*. Riyad: Tûrâs Yayınevi, 2002.
- Parlatır, İsmail vd., *Türkçe Sözlük*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 8. Basım, 1998.
- Rzayeva, Sona. "Küreselleşmenin Kültürel Akışları ve Somut Olmayan Kültürel Miras Üzerindeki Etkileri". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 13/29 (Mart 2020), 33-52.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Sem'ani, Ebü'l-Müzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbar et-Timimi. *Tefsiru'l Kur'an*. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys. *Bahru'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân. *es-Sünenü Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd. 4 Cilt. Sayda: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/212-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sorularla İslamiyet, ""Bir kadın ve bir erkek yalnız kalırsa üçüncüsü şeytandır." hadisini açıklayabilir misiniz?" (Erişim 4 Eylül 2022).
- Sorularla İslamiyet. ""Bir kadın ve bir erkek yalnız kalırsa üçüncüsü şeytandır." hadisini açıklayabilir misiniz?". Erişim 4 Eylül 2022. <https://sorularlaislamiyet.com>
- Sorularla İslamiyet. "Moda". Erişim 4 Eylül 2022. <https://sorularlaislamiyet.com>
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsirü'ş-Şa'râvî*. Kahire: Ahbâru'l-Yevm Yayınları, 1991.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru'l-Hıcr, 1422/2001.

- Tabersî, Ebû Alî el-Fadl b. Hasan. *Mecmeu'l-beyân fi tefsîri'l Kur'ân*. Beyrut Dâru'l-Ulûm, 1426/2005.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîrü'l-vasît li'l-Kur'ani'l-kerîm*. Kahire: Risale, 3. Basım, 1047/1987.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *el-Câmiu'l-kebîr*. Thk. Beşşâr İvad el-Ma'rûf. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed. *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1415/1995.
- Yalvaç Arıcı, Handan. "Kur'an Perspektifinden Pişmanlık". *Artuklu Akademi Dergisi* 7/2 (Aralık 2020), 417-448.
- Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: et-Türâsü'l-Arabî, 1385-1422/1965-2001.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.
- Zeyd b. Alî b. Hüseyin. *Tefsîrü garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Cevâd el-Hüseynî el-Celâlî. Beyrut: Dâru'l-Va'yi'l-İslâmî, ts.